

Umanotera poročča

AVGUST 2010, CELOTNO POROČILO

*Ogledalo vladi 2010:
Zeleni nevladni
monitor*

www.umanotera.org

“(Ne)izvajanje sprejetih programov na področju varstva okolja je ena največjih težav slovenske okoljevarstvene politike.”

Kazalo

Uvodni nagovor	3
Izvajanje okoljevarstvene zakonodaje: mehanizmi spremljanja in spodbujanja	5
O projektu	7
Namen	7
Metodologija	7
Kazalniki	8
Ključne ugotovitve	9
Pregled rezultatov po področjih	11
Področje 1: Nacionalni okviri prehoda v nizkoogljično družbo	11
Področje 2: Prilagajanje na podnebne spremembe	13
Področje 3: Trajnostna energetika	14
Področje 4: Trajnostna mobilnost	16
Področje 5: Voda kot strateški vir	18
Področje 6: Trajnostno kmetijstvo	20
Področje 7: Gensko spremenjeni organizmi	21
Področje 8: Ohranjanje narave	23
Področje 9: Odpadki	24
Področje 10: Kakovost zraka v mestih	26
Področje 11: Program varstva okolja in poročilo o stanju	27
Področje 12: Industrijsko onesnaževanje	29
Področje 13: Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju	30
Področje 14: Javna uprava kot zgled	31
Avtorji poglavij	34
Seznam kratic	35

Uvodni nagovor

Ljudje, katerih pogled je uprt v prihodnost, se zavedajo, kako pomembno je ohraniti naš planet za potomce. V skladu z načelom trajnostnega razvoja, ki naj bi zadovoljil potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozil potrebe prihodnjega, bi morala ravnati tudi država. Tako izvršna kot zakonodajna oblast kot tudi samoupravna lokalna skupnost (v nadaljnjem besedilu: občina) morajo pri sprejemanju politik, strategij, programov, načrtov in splošnih pravnih aktov ter pri izvajanju drugih zadev iz svoje pristojnosti spodbujati takšen gospodarski in socialni razvoj družbe, ki pri zadovoljevanju potreb sedanje generacije upošteva enake možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih in omogoča dolgoročno ohranjanje okolja. Spodbujati bi torej morale trajnostni razvoj.

Na podlagi prvega in drugega odstavka 72. člena Ustave Republike Slovenije ima v skladu z zakonom vsakdo pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje, dana ji je aktivna vloga v zvezi z varstvom okolja in ohranjanjem naravnega ravnovesja. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Država mora torej z zakonom urediti vsebino in obseg pravice do zdravega življenjskega okolja, z zakonom mora urediti pogoje za opravljanje gospodarskih dejavnosti, določiti pogoje in obseg za poravnavo škode, ki jo določena oseba povzroči v življenjskem okolju. Škoda, ki je povzročena okolju kot celoti, je težko popravljiva ali celo nepopravljiva.

Onesnaževanje je lahko poseg v posameznikovo zasebno in družinsko življenje. Država je dolžna svoje državljane pred takimi posegi zaščititi z izvajanjem nadzora nad dovoljevanjem, vzpostavljanjem, izvajanjem in varnostjo industrijskih dejavnosti, zlasti še, če gre za dejavnosti, ki so lahko nevarne za okolje in človekovo zdravje.

Veljavna okoljska zakonodaja zaradi svoje obsežnosti, kompleksnosti, tudi neusklajenosti med predpisi, pogosto slabega izvajanja in neučinkovitega nadzora ustvarja "implementacijski deficit", ki otežuje delovanje pravne države in povzroča nezaupanje v njeno delovanje. Sprejeti ukrepi, ki se ne izvršujejo v zadostni meri ali pa se sploh ne izvršujejo, popuščanje interesom kapitala pred interesi okolja in zdravja ter nizka zavest o nenadomestljivosti kakovostnih rodovitnih tal so prav gotovo "netrajnostne narave" in hkrati ogledalo družbe, ki vse to dopušča.

V skladu z načelom spodbujanja, ki ga opredeljuje Zakon o varstvu okolja, država in občina spodbujata ozaveščanje, informiranje in izobraževanje o varstvu okolja. To so torej naloge države in občine, kot jima jih nalaga zakon. Vprašajmo se, ali država in občina v skladu s svojimi pristojnostmi v resnici spodbujata dejavnosti varstva okolja za preprečevanje ali zmanjševanje obremenjevanja okolja. Pri določanju spodbud bi morale biti okolju primernejše naprave, tehnologija, oprema, izdelki, storitve in dejavnosti deležni večjih ugodnosti od okolju manj primernih.

Okoljsko ozaveščanje oziroma krepitev zavesti o lastni odgovornosti sodi med pomembne ukrepe za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. V skladu z načelom spodbujanja je država dolžna tudi aktivno delovati na področju izobraževanja o varstvu okolja. Na ta način lahko zagotovi enako stopnjo dostopnosti podatkov, ki morajo biti kakovostni in pravočasni za vse prebivalce. Hkrati je treba ustvariti pogoje za delovanje civilne družbe kot enakovrednega partnerja pri spremljanju rezultatov različnih monitoringov.

Vendar pa temeljna načela iz Zakona o varstvu okolja, kot so npr. načelo trajnostnega razvoja, celovitosti, sodelovanja, previdnosti, spodbujanja, javnosti in varstva pravic, ne smejo ostati zgolj na deklarativni ravni. Država je dolžna poskrbeti, da se ta načela uresničujejo tudi v praksi, v vsakdanjem življenju.

V prizadevanja za trajnostni razvoj se je v okviru zakonskih možnosti vključil tudi Varuh človekovih pravic RS (Varuh), predvsem v primerih, ko gre za neustrezno ravnanje državnih ali občinskih organov v odnosu do posameznikov. Varuh o svojih ugotovitvah poroča javnosti v okviru letnih poročil in ob drugih priložnostih, hkrati pa se dejavno vključuje tudi v procese ozaveščanja, informiranja in izobraževanja o varstvu okolja ter s svojim delovanjem opozarja na nepravilnosti in nedoslednosti oblastnih organov.

Študija Ogledalo vladi 2010 – Zeleni nevladni monitor je bila pripravljena in opravljena ravno z namenom, da ugotovi, kako država skrbi za izvajanje načel trajnostnega razvoja. Na podlagi spremljanja štirinajstih področij na skupno 49-ih izbranih indikatorjih so po vnaprej določeni metodologiji pripravili ocene, ki večinoma niso spodbudne. Obravnavana področja so raznolika, problematika je kompleksna tudi znotraj posameznih področij. V posameznih segmentih je zaznati prizadevanja in napredek. Študija torej ni le kritika obstoječega stanja, temveč tudi prispevek v smeri izboljšanja stanja na obravnavanih področjih, zato je pričakovati, da jo bo Vlada RS v tem smislu tudi sprejela in obravnavala.

*Dr. Zdenka Čebašek-Travnik, dr. med.
Varuhinja človekovih pravic*

Izvajanje okoljevarstvene zakonodaje: mehanizmi spremljanja in spodbujanja

Razkorak med sprejetimi programi in dejanskim izvajanjem na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja je še posebej velik, odkar je Slovenija z vključitvijo v Evropsko unijo sprejela tudi evropski pravni red na področju okolja. Temu razkoraku botruje več razlogov: (1) obsežnost evropskega pravnega reda na področju okolja, ki vsebuje več kot 200 zakonodajnih predpisov; (2) hitrost sprejemanja zakonodaje ob prenosu evropskega pravnega reda, ki ni omogočala vključevanja najpomembnejših akterjev, zagotavljanja ustrezne kakovosti predpisov in vzpostavljanja ustrezne usposobljenosti za njihovo izvajanje; in nenazadnje (3) psihologija »prisile Bruslja«, ko okoljevarstvena zakonodaja ni prepoznana kot prispevek k višji kakovosti bivanja in konkurenčnosti gospodarstva, temveč kot zahteva, ki ji je pač potrebno formalno zadostiti. Slovenija ima torej evropski pravni red na formalni ravni sprejet, nima pa izpolnjenih ustreznih pogojev za njegovo izvajanje. Predvsem je bila prikrajšana za tridesetletno evolucijo sprejemanja okoljevarstvene zakonodaje. Medtem ko je dr. Janez Potočnik, evropski komisar za okolje, svojo predstavitev v Evropskem parlamentu januarja letos začel z besedami: *»Evropa bo zelena celina ali pa je ne bo. Zemlja bo moder planet ali pa je ne bo.«*, je slovenski minister za okolje javno izjavil, da okoljevarstveni zakonodaji na področju industrijskega onesnaževanja pač ne bomo zadostili, če bi to ogrožalo delovna mesta. Slovenska politika torej priložnosti zelenih ukrepov - tako za delovna mesta kot za višjo kakovost življenja - žal še ne prepozna in okoljevarstvene ukrepe vidi predvsem kot »strošek«, ne pa kot naložbo.

»Implementacijskega deficita« oz. primanjkljaja v izvajanju okoljevarstvene zakonodaje se sicer zavedamo prav vsi akterji, a veliko vprašanje je, kdo sploh ima motivacijo in vzvode, da stanje spreminja na bolje. Praksa zadnjih let je pokazala, da so izrazito najbolj učinkovit mehanizem spodbujanja izvajanja zakonodaje postopki Evropske komisije in v zadnjem času tudi poročila Računskega sodišča RS, medtem ko pritisk nevladnih organizacij in medijev nima takšne moči. Evropska komisija je od dneva pristopa k EU proti Sloveniji odprla 61 postopkov glede kršitev, in sicer na področjih odpadkov, zraka, kemikalij in biocidov, vode, presoje vplivov na okolje, varstva narave, podnebnih sprememb in drugega. Trenutno je odprtih osem postopkov kršitev. Dva od teh postopkov, ki sta povezana s pomanjkanjem izdaje dovoljenj IPPC za obstoječe industrijske naprave na podlagi Direktive 2008/1/ES ter s preseganjem mejnih vrednosti za trdne delce v zunanjem zraku, sta pred Sodiščem Evropske unije. Zaradi tožb je Slovenija začela pospešeno izdajati dovoljenja industrijskim obratom in do konca junija 2010 tudi izdala vsa potrebna dovoljenja, poleg tega pa je bil zaradi grožnje s tožbo sprejet Operativni program varstva zunanjega zraka pred onesnaževanjem s PM10. Ti postopki so bili tudi medijsko zelo odmevni.

V Sloveniji je najbolj učinkovit mehanizem kontrole Računsko sodišče, ki je po ustavi RS najvišji organ kontrole državnih računov, državnega proračuna in celotne javne porabe, status samostojnosti in neodvisnosti pa mu zagotavljata ustava in zakon. Postopki Računskega sodišča v obliki revizijskih poročil in predlaganih priporočil za izboljšanje izvajanja in spremljanja izvajanja zahtevajo odzivno poročilo s strani revidiranca. Če Računsko sodišče oceni, da ugotovljene nepravilnosti oziroma nesmotrnosti niso zadovoljivo odpravljene, s čimer uporabnik javnih sredstev krši obveznost dobrega poslovanja, lahko izda poziv za ukrepanje in ga naslovi na organ, pristojen za ukrepanje zoper kršitelja. Januarja letos je tako predsednik vlade po pozivu Računskega sodišča predlagal razrešitev ministra za okolje in prostor. Žal pa je izvajanje priporočil v poročilih predmet trenutnih razmerij moči med političnimi strankami ter odločitev v vladi in parlamentu, saj neposrednih vzvodov Računsko sodišče nima.

Nevladne organizacije in mediji s sprotnim odzivanjem opozarjajo na neizvajanje zakonodaje in zavez ter tako spodbujajo delovanje v skladu z njimi. Ogledalo vladi, ki podaja neodvisno oceno s strani nevladnih organizacij, je prav takšna oblika poročila z namenom spodbujanja manjšanja

implementacijskega deficita. Nevladne organizacije s svojo nadzorno funkcijo ter s sooblikovanjem zakonodaje in uvajanjem novih idej, razmislekov in kritik soustvarjajo delovanje družbe. V primerjavi z razvitimi in okoljsko bolj ozaveščenimi družbami pa so nevladne organizacije v Sloveniji izrazito podhranjene, pa tudi med novinarji smo šele v zadnjem času zasledili specializirane raziskovalce, ki so kos tako zahtevni nalogi.

Vlada je v Nacionalnem programu varstva okolja (NPVO) iz leta 2005 predvidela pomemben mehanizem za spremljanje izvajanja in prilagajanja programa novim razmeram. Posebna skupina naj bi enkrat letno pripravila poročilo in z njim seznanila ministra, a pet let kasneje skupina še vedno ni ustanovljena. Edini celovit mehanizem spremljanja izvajanja okoljevarstvenih ukrepov s strani vlade je tako preglednica v okviru poročila o stanju okolja, ki je namenjena spremljanju izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja. Žal mehanizem ne deluje, saj ima oceno izvajanja prikazano le za 14 od 188-ih ukrepov. Če bi država svoj lastni mehanizem vzela resno, bi lahko postavila sama sebi ogledalo in preverjala izvajanje zakonodaje. Drugih notranjih nadzornih mehanizmov vlada nima, zato bi bilo izvajanje omenjenega mehanizma še toliko bolj dragoceno. Zanimivo je, da je Državni zbor - kot zakonodajno telo, ki bi vsekakor moralo tudi bdeti nad izvajanjem aktov, ki jih samo sprejme - z obravnavo poročila Ogledalo vladi 2010 letos prvič izkazal zanimanje za takšno vlogo.

V Sloveniji moramo razviti avtonomne oblike spremljanja in spodbujanja izvajanja okoljevarstvene zakonodaje. Parlament, vlada in ministrstva bi morala pripravljati lastna ali naročati neodvisna poročila, ki bi opozarjala na slabo izvajanje ali neizvajanje, podajati priporočila in jih nato tudi jemati z vso resnostjo. Ukrepi in zakonodaja so sprejeti z namenom njihovega izvajanja in zato naj služijo temu namenu. Poročila Ogledalo vladi, ki jih v Umanoteri pripravljamo od leta 2003, s konstruktivno kritiko spodbujajo državo k boljšemu izvajanju zavez in zakonodaje ter tako tudi k vzpostavitvi drugih samostojnih kontrolnih teles, ki bi skupaj z ostalimi vodila k bolj odgovornemu izvajanju politike na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja.

O projektu

Namen

Projekt Ogledalo vladi 2010 – Zeleni nevladni monitor je že tretji v seriji projektov Ogledalo vladi, ki jih Umanotera pripravlja v sodelovanju z drugimi nevladnimi organizacijami. Namenjen je spremljanju in ocenjevanju izvajanja političnih zavez in zakonodaje, ki temeljijo na načelih trajnostnega razvoja v različnih sektorjih. Tokrat ugotavljamo, kakšen je razkorak med deklarativnimi predvolilnimi obljubami in že sprejetimi zavezami ter dejanskim stanjem na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja na polovici mandata trenutne vlade. S projektom spodbujamo vladne organe k boljšemu izvajanju političnih zavez in zakonodaje, kar bi zmanjšalo implementacijski deficit. V tem smislu je torej rezultate projekta razumeti kot konstruktivno kritiko, ki je namenjena boljšemu izvajanju politike trajnostnega razvoja in varstva okolja. Poleg tega Ogledalo vladi promovira trajnostni razvoj in vsebine, ki so predmet projekta.

Metodologija

V okviru projekta smo spremljali štirinajst področij trajnostnega razvoja na skupno 49-ih izbranih kazalnikih, ki vsebinsko spadajo v tri sklope: prehod v nizko-ogljeno družbo in podnebne spremembe, trajnostno upravljanje z naravnimi viri ter horizontalna področja. Spremljanje je potekalo po vnaprej določeni metodologiji, ki sloni na modelu GOSVO. Ta kazalnike razvršča na gonilne sile, obremenitve, stanja, vplive ali odzive. Samo spremljanje je bilo osredotočeno na dosedanje delo vlade v obdobju prvih dveh let njenega mandata, zato pri nekaterih kazalnikih še ni na voljo dovolj podatkov za celovito in realno sliko stanja. Ogledalo vladi 2010 je torej vmesno poročilo, ob koncu vladnega mandata, leta 2012, pa bomo pripravili končno poročilo, ki bo izdelano za celotno mandatno obdobje.

Kazalniki

1. Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo	☹️ ↑
2. Prilagajanje na podnebne spremembe	☹️
3. Trajnostna energetika	☹️ ↓
4. Trajnostna mobilnost	☹️ ☹️ ↓
5. Voda kot strateški vir	☹️ ○
6. Trajnostno kmetijstvo	☹️
7. Genško spremenjeni organizmi	☹️
8. Ohranjanje narave	☹️
9. Odpadki	☹️ ○
10. Kakovost zraka v mestih	☹️ ☹️ ↑
11. Program varstva okolja in poročilo o stanju	☹️ ↑
12. Industrijsko onesnaževanje	☹️ ○
13. Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju	☹️ ↑
14. Javna uprava kot zgled	☹️ ↑

Oznake ocen:

- ☺️ dobro delovanje
- ☹️ zadovoljivo delovanje
- ☹️ slabo delovanje

Oznake trendov:

- ↑ trend je pozitiven / se izboljšuje
- stagnacija
- ↓ trend je negativen / se slabša

Ključne ugotovitve

Ogledalo vladi 2010 na konkretnih primerih dokazuje splošno ugotovitev, da je v Slovenji razkorak med predvolilnimi zavezami in zakonodajo na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja ter njihovim izvajanjem precejšen. Prišel je čas, ko mora vlada v drugi polovici mandata zaveze vzeti bolj resno in zmanjšati implementacijski deficit ter tako pokazati resnost in odgovornost svoje politike na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja. Zaradi pomanjkljivega izvajanja okoljske zakonodaje proti Sloveniji namreč že teče vrsta postopkov v okviru Evropske unije in državi grozijo sankcije. Še pomembneje pa je, da s takšnim razkorakom med zavezami in dejanji ne bomo dosegli prehoda v družbo, ki bi jo želeli in morali zapustiti zanamcem – nizkoogljično družbo z dobro ohranjenim stanjem naravnega okolja. Nenazadnje bi vlada morala končno preseči preživeto miselnost o okolju kot zaviralcu razvoja in prepoznati velike priložnosti okoljevarstvenih ukrepov – ne le za višjo kakovost življenja, temveč tudi za spodbujanje večje konkurenčnosti in za nova, zelena delovna mesta.

Preglednica kazalnikov Ogledala vladi 2010, ki pri večini področij kaže slabe rezultate, je jasen pokazatelj, da vlada v prvem delu mandata svojih zavez in zakonodaje ne jemlje dovolj resno. Nespodbudno stanje je opaziti pri področjih prometa, energetike in sistemov za ravnanje z okoljem, kjer Slovenija glede na povprečje EU-27 in EU-15 zaseda zelo slabo mesto. Problemi so opazni tudi na področjih odpadkov in kakovosti zraka ter pri prehodu v trajnostno kmetijstvo in na področju podnebnih sprememb (tako pri ukrepih prilagajanja nanje kot zmanjševanja izpustov). Zaradi gospodarske krize se je poraba energije v letu 2009 zmanjšala, prav tako tudi ogljična intenzivnost gospodarstva in izpusti toplogrednih plinov. Vendar se nam lahko napačna interpretacija izboljšanja razmer, ki niso posledica načrtnih ukrepov, kaj hitro maščuje. Kazalnik energetske intenzivnosti je visok, naraščata tudi število osebnih vozil na 1000 prebivalcev ter razmerje med rastjo tovarnega prometa in rastjo BDP. Prehranska samozadostnost in obseg kmetijskih zemljišč se manjšata, obseg ekoloških kmetijskih zemljišč pa se ne povečuje. Število ptic kmetijske krajine se je med letoma 2008 in 2009 zmanjšalo. Količina nastalih komunalnih odpadkov narašča za 1,5–4,2 % letno – leta 2008 je znašala že 453 kg na prebivalca, od tega je šla le slaba četrtina v predelavo. Slabo je tudi izvajanje direktive IPPC na področju odlagališč komunalnih odpadkov, saj je okoljevarstveno dovoljenje dobil le eden od štirinajstih zavezancev. Mejna vrednost onesnaženosti z dušikovimi oksidi je v Ljubljani in Mariboru presežena približno za 100 %, v Novi Gorici in Celju za približno 60 %, v Trbovljah pa za približno 20 %. Stanje onesnaženosti z ozonom v mestih je skrb vzbujajoče, še huje pa je na obrobju mest, kjer živi večina prebivalstva. Pozitiven trend sicer kažejo povprečne koncentracije delcev po Sloveniji; število lokacij s preseganjem mejnega števila dni se je namreč zmanjšalo iz osem na tri, vendar takšna izboljšava ni zasluga vladnih ukrepov. Slovenija ima trenutno registrirana le tri podjetja in sedem lokacij z znakom EMAS in le tri podeljene znake za okolje EU, kar je pod povprečjem EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev. Letos smo končno dočakali osnutek Poročila o okolju v Sloveniji 2009, ki pa je navkljub vsebinski obširnosti in nekaterim pozitivnim strukturnim značilnostim nepopolno. Podatki v poročilu so zastareli, njihova vrednost s stališča preglednosti izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja (NPVO) pa neustrezna. Kazalniško poročilo, ki bi ga moralo Ministrstvo za okolje in prostor pripraviti vsaki dve leti, ni bilo pripravljeno že od leta 2006.

Po drugi strani pa je pomembno opozoriti na spodbudne rezultate, in sicer predvsem na področju varstva okolja v razvojnem sodelovanju, sprejemu Akcijskega načrta za zeleno javno naročanje in pri podelitvi okoljevarstvenih dovoljenj industrijskim obratom. Pohvalno oceno si zasluži tudi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za upoštevanje zahteve po prilagajanju širine varovalnega pasu v podzakonskih aktih k Zakonu o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z ostalimi kmetijskimi rastlinami. Pozitivno izstopa tudi zmanjševanje onesnaženja voda iz gospodinjstev s povečevanjem števila čistilnih naprav. Nenazadnje pozdravljamo prihajajočo nacionalno podnebno

strategijo in zakon o podnebnih spremembah, kar nakazuje na to, da je vlada izziv podnebnih sprememb začela jemati bolj resno. Ob tem seveda opozarjamo, da je od določil na papirju do izvedbe še dolga pot in da je potrebna veliko večja politična volja, kot jo je vlada pokazala v prvi polovici svojega mandata.

Edini celovit mehanizem spremljanja izvajanja okoljevarstvenih ukrepov s strani vlade je preglednica v okviru poročila o stanju okolja. Namenjena je spremljanju izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja. Očitno je, da mehanizem ne deluje, saj ima oceno izvajanja prikazano le za 14 od 188-ih ukrepov.

Pregled rezultatov po področjih

Področje 1: Nacionalni okviri prehoda v nizkoogljično družbo

Uvod in kontekst

Podnebne spremembe so največji izziv človeštva. Vzrok zanje so prekomerni izpusti toplogrednih plinov. Če želimo za prihodnje generacije in za nas same ohraniti vsaj relativno stabilno in varno podnebje, moramo po ocenah znanstvenikov vrh izpustov doseči najkasneje do leta 2015, nato pa izpuste toplogrednih plinov do sredine tega stoletja na globalni ravni prepoloviti. Za razvite države – med njimi tudi za Slovenijo – to pomeni zmanjšanje izpustov za 80–95 % do leta 2050. Tolikšno zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov je mogoče le, če popolnoma spremenimo svoje gospodarstvo, politiko in družbo. Zato je potrebno vzpostaviti zadosten okvir, ki ga predstavljajo vsaj prenova razvojne strategije Slovenije, priprava podnebne strategije in sprejem podnebne zakona.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

1.1 Izpusti toplogrednih plinov

Izpusti toplogrednih plinov so vzrok s strani ljudi povzročenih podnebnih sprememb. Med njimi je zaradi količin najpomembnejši ogljikov dioksid (CO₂). Kazalnik prikazuje gibanje skupne količine izpustov toplogrednih plinov v Sloveniji. Gre za kazalnik obremenitve, ki prikazuje prispevek Slovenije h globalnim podnebnim spremembam. Slovenija je v okviru Kjotskega protokola obvezana k 8% zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov v obdobju 2008–2012 glede na leto 1986. V okviru podnebno-energetskega paketa EU je Slovenija zavezana k 21% zmanjšanju do leta 2020 v trgovalnem sektorju (EU ETS) ter k največ 4% povečanju emisij v netrgovalnih sektorjih glede na leto 2005. Izpusti toplogrednih plinov v Sloveniji že od leta 2000 naprej nenehno naraščajo, od leta 2005 pa tudi presegajo s Kjotskim protokolom zamejeno ciljno vrednost. Izpusti so v letu 2008, ob začetku kjotskega ciljnega obdobja, za 5,7 % presegali ciljno vrednost. Neuradni podatki za leto 2009 kažejo, da so se izpusti sicer zmanjšali za okoli 7 % glede na leto 2008, vendar pa še vedno presegajo ciljne izpuste za dobrih 5 %. Glede na to, da je zmanjšanje izpustov v letu 2009 večinoma mogoče pripisati gospodarski krizi, ne pa podnebnim ukrepom, ter da še vedno nismo ujeli prave smeri do cilja, je ocena tega kazalnika negativna.

Ocena: 😞 ↑

1.2 Izpusti toplogrednih plinov po sektorjih

Kazalnik meri obremenitev s toplogrednimi plini po sektorjih, kar pomaga zaznati premike in spremembe znotraj celotne vsote izpustov. Kazalnik tako bolje pokaže, kje so ukrepi že obrodili sadove in kje je potrebno ukrepanje okrepiti. Ob začetku mandata, torej v letu 2008, je bilo izjemno problematično predvsem področje prometa, saj je, poleg porabe gospodinjstev, to edino področje, kjer izpusti znatno naraščajo. Ker podatki za leto 2009 še niso uradni, je težko narediti sektorsko primerjavo med letoma 2008 in 2009. Kljub temu pa je mogoče ugotoviti (po osnutku poročila o izvajanju Operativnega programa zmanjševanja emisij toplogrednih plinov – OP TGP), da so se izpusti v sektorju prometa v letu 2009 nekoliko zmanjšali; ocenjeno je, da je bila prodaja motornih goriv v letu 2009 za skoraj 13 % manjša kot v letu 2008. To je po eni strani mogoče pripisati zmanjšanju prometa, predvsem tovornega, zaradi gospodarske krize, po drugi strani pa je k temu znatno prispevala tudi spremenjena trošarinska politika pri motornih gorivih. Vsekakor ostaja področje prometa sektor, kjer je nujno pospešeno ukrepanje za zajezitev rasti izpustov.

Ocena: 😊 ○

1.3 Ogljična intenzivnost gospodarstva

Kazalnik meri ogljično intenzivnost gospodarstva oz. izpust toplogrednih plinov na enoto bruto domačega proizvoda (BDP). Gre za kazalnik obremenitve, ki prikazuje, ali prihaja do razkoraka med rastjo izpustov toplogrednih plinov in rastjo BDP. V številnih državah so dokazali, da rast BDP ni pogojena z rastjo izpustov ter da je zato potrebno stremeti k čim večjemu razkoraku med rastjo BDP in rastjo izpustov oz. celo k obratno sorazmernemu trendu upadanja izpustov ob rasti BDP. Ob začetku mandata, torej v letu 2008, je bil ta kazalnik 0,57 kg CO₂ekv / 1 EUR BDP, za leto 2009, vsaj po predhodno razpoložljivih neuradnih podatkih, pa je ta kazalnik 0,56 kg CO₂ekv / 1 EUR BDP. Ogljična intenzivnost gospodarstva se je minimalno zmanjšala, kar je sicer dober signal, vendar pa je v tem trenutku težko oceniti, kolikšen del zmanjšanja tega kazalnika je moč pripisati gospodarski krizi. Glede na ocene pri prvem kazalniku, izpustih toplogrednih plinov, je krizi verjetno mogoče pripisati velik del spremembe.

Ocena: 😊 ↑

1.4 Zadostnost in izvajanje zakonodajnih in programskih podnebnih ukrepov

Slovenija ima, še posebej zaradi zahtev EU, sprejetih veliko delov zakonodaje, ki predpisujejo ukrepe za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov (npr. Kjotski protokol, podnebno-energetski paket, OP TGP ...). Izvajanje ukrepov močno šepa, saj se številni ukrepi preprosto ne izvajajo ali pa se izvajajo le delno (zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, neobstoja institucij, ki bi ukrepe izvajale, pomanjkanja politične volje ipd.). Druga težava je v tem, da tudi akumulacija vseh ukrepov ne vodi k zadostnemu zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov. Zato je nujno, da podnebni ukrepi zagotavljajo zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov v skladu z znanstvenimi ugotovitvami in da se ukrepi v celoti izvajajo. Pregled obstoječih predpisov in njihovega izvajanja kaže na to, da slednji zahtevi nista doseženi. Sprejeti cilji ter pripadajoči ukrepi so bistveno prenizki za doseganje znanstveno opredeljenih ciljev. Še večji izziv kot primerno opredeljevanje ciljev in pripadajočih ukrepov je izvajanje že sprejetih ukrepov. V številnih primerih se namreč izkaže, da se niti sprejeti ukrepi ne izvajajo. Kot primer lahko navedemo ukrepe, opredeljene v Operativnem programu zmanjševanja emisij toplogrednih plinov do leta 2012 (OP TGP-1) ali pa predpis o oglaševanju izpustov CO₂ iz avtomobilov, ki predpisuje, da morajo biti poraba goriva in z njo povezani izpusti navedeni vsaj tako vidno kot glavno sporočilo oglasa, tega pa v praksi ni mogoče zaslediti. Ocenjujemo, da se vsaj dve tretjini sprejetih ukrepov ne izvajata tako, kot bi bilo potrebno. Po drugi strani je sproženi postopek priprave podnebnega zakona korak v pravo smer, vendar pa je tudi v tem postopku še potrebno zagotoviti, da bodo sprejeti cilji dovolj ambiciozni.

Ocena: 😞 ↑

1.5 Financiranje podnebnih ukrepov v državah v razvoju

Za pravočasno in zadostno podnebno ukrepanje v državah v razvoju je nujno potrebna podpora razvitih držav. Države v razvoju so namreč najbolj prizadete zaradi posledic podnebnih sprememb, čeprav je zgodovinska odgovornost za podnebne spremembe na strani razvitih držav. Kazalnik ugotavlja obstoj in zadostnost zaveze Slovenije za financiranje podnebnih ukrepov v državah v razvoju. Cilj, ki ga postavljajo okoljske organizacije, je vsaj 110 milijard EUR na leto za EU, kar za Slovenijo predstavlja 150 milijonov EUR letno. Glede na to, da ob začetku mandata ni bilo rezerviranih nobenih sredstev za financiranje podnebnih ukrepov v državah v razvoju, je sedaj narejen prvi korak v pravo smer. Slovenija je namreč v okviru Kopenhavnskega dogovora obljubila 8 milijonov EUR za hitro financiranje podnebnih ukrepov v obdobju 2010–2012. Še vedno pa se glede teh sredstev postavlja vprašanje virov sredstev: ali gre za nova sredstva kot dodatek k že sprejetim obveznostim Slovenije o uradni razvojni pomoči ali ne? Vsekakor pa Slovenija ni napovedala še nobenih dolgoročnih sredstev za podnebno ukrepanje v državah v razvoju, tj. po letu 2012. To pomeni, da bo na tem področju potreben še velik napredek.

Ocena: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja: 😞 ↑

Na področju prehoda v nizkoogljično družbo je mogoče ugotoviti, da se kljub pravim prvim korakom velikosti izziva ne zavedamo dovolj dobro in tako tudi ukrepanje ni zadostno. Čeprav so številni cilji postavljeni, so ti v luči znanstvenih opozoril glede trendov na področju podnebnih sprememb premalo ambiciozni. Tudi sprejeti ukrepi zaradi tega ne dosegajo potrebne ravni ambicioznosti, še huje pa je, da se velik delež že sprejetih ukrepov ne izvaja zadostno ali pa se sploh ne izvaja. Kar je bilo izboljšanja na tem področju (npr. zmanjšanje izpustov in ogljične intenzivnosti

gospodarstva), je predvsem posledica gospodarske krize, ne pa toliko podnebnih ukrepov. Pričakovanja so v tem trenutku še vedno višja od doseženih rezultatov, vsekakor pa je sprejemanje zakona o podnebnih spremembah pomemben napredek.

Področje 2: Prilagajanje na podnebne spremembe

Uvod in kontekst

Podnebne spremembe bodo imele široke ekonomske in družbene posledice, pri čemer bodo nekatere svetovne regije in sektorji utrpeli še posebej hude negativne učinke. Delovanje na področju podnebnih sprememb zahteva dve vrsti ukrepov oz. odzivanja. Na prvem mestu je delovanje v smeri ublažitve dejavnikov, ki vplivajo na podnebje – tukaj je pomembno zmanjšanje emisij toplogrednih plinov. Toda tudi če uspe svetu omejiti in nato zmanjšati emisije toplogrednih plinov, bo naš planet potreboval čas, da si opomore od toplogrednih plinov, ki so že v atmosferi. Tako smo že v fazi, ko moramo delovati tudi v smeri prilagajanja neizogibnim posledicam. Zato nujno potrebujemo prilagoditvene ukrepe, s katerimi bomo zmanjšali tveganje ter škodo zaradi sedanjih in prihodnjih škodljivih učinkov. Evropska komisija je junija 2007 predstavila Zeleno knjigo o prilagajanju na vplive podnebnih sprememb, ki je pomenila nadaljevanje dela in izsledkov Evropskega programa za podnebne spremembe. Naslednja faza je nastopila aprila 2009, ko je izšla Bela knjiga o zmanjšanju posledic podnebnih sprememb za Evropo, ki določa ukrepe, s katerimi bo Evropska unija izboljšala prilagodljivost naravnih in človeških sistemov na vplive podnebnih sprememb.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

2.1 Nacionalne strategije prilagajanja

Zaradi razlik med posameznimi regijami ter zaradi neizogibnosti in resnosti vplivov podnebnih sprememb je potrebno večino prilagoditvenih ukrepov iz Bele knjige sprejemati na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Dokument določa okvir ukrepanja v različnih sektorjih: kmetijstvu in gozdarstvu, zdravstvu, gospodarstvu in energetskih omrežjih, upravljanju z vodnimi viri, biotski raznovrstnosti, ribištvu in drugih. Vlada je že junija 2008 sprejela Strategijo prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pa naj bi pripravilo akcijski načrt izvedbe. V ostalih sektorjih Slovenija ni sprejela strategije prilagajanja na podnebne spremembe, je pa do konca leta 2010 na Službi Vlade RS za podnebne spremembe načrtovana priprava nacionalne podnebne strategije (do leta 2050), ki se bo na eni strani posvetila blaženju oz. preprečevanju podnebnih sprememb, na drugi strani pa prilaganju nanje.

Ocena: 😞 ↑

2.2 Izvajanje strategij prilagajanja

Koalicijski partnerji aktualne slovenske vlade so se v koalicijski pogodbi zavezali, da bodo uveljavili strategijo prilagajanja slovenskega kmetijstva pričakovanim podnebnim in demografskim spremembam. Vlada je že junija 2008 sprejela Strategijo prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pa naj bi pripravilo akcijski načrt izvedbe, v katerem bi podrobno opredelilo tudi oceno finančnih posledic ter dinamiko financiranja po posameznih proračunskih letih. V času aktualne vlade tak akcijski načrt ni bil pripravljen, njegov osnutek pa je vlada v začetku leta 2010 razveljavila. Iz strategije prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam izhaja pet strateških stebrov prilagajanja, pri katerih smo izbrali nekaj ključnih ukrepov. Izkazalo se je, da je ta strategija zaenkrat le skupek besed na papirju, ki se – razen kakšne malenkosti, kot je priprava brošure s tehnološkimi priporočili za zmanjšanje občutljivosti kmetijske pridelave na sušo – ne prelevijo v konkretna dejanja.

Ocena: 😞 ↑

2.3 Škoda zaradi ekstremnih vremenskih pogojev

Škoda, ki jo globalno gledano utrpimo zaradi ekstremnih vremenskih razmer, vsako leto strmo narašča, čeprav imamo vedno več znanja in možnosti za prilagajanje. Kot posledica povišanja globalne temperature se pojavlja tudi spreminjanje vzorcev povprečnih podnebnih pojavov in vse pogostejše ekstremne vremenske razmere (suše, poplave, neurja s točo in močnim vetrom, vročinski vali, visok sneg, žled, nizke temperature s pozebami...). Raziskave so pokazale, da bodo podnebne

spremembe privedle do višje povprečne temperature zraka v Sloveniji, količina padavin pa se bo zlasti poleti zmanjšala. Ob višji temperaturi ozračja bo tako večja možnost intenzivnih padavin in s tem večja nevarnost poplav ter neurij s točo in močnim vetrom, v nekaterih območjih in obdobjih pa se bo povečala nevarnost suš in vročinskih valov. Potemtakem podnebne spremembe večajo tveganje za nastanek nesreč, s tem pa se povečuje potencialna škoda. Preventivno delovanje ima za posledico manjšo škodo in hitrejšo odpravo posledic, zato je poleg primerne prostorskega načrtovanja, pravilne sanacije, načrtov poplavne ogroženosti ipd. prilagajanje na podnebne spremembe lahko eno izmed pomembnih preventivnih delovanj vsake države. Kmetijstvo je zaradi svoje odvisnosti od vremenskih razmer eden od gospodarskih sektorjev, ki je najbolj izpostavljen podnebnim spremembam. Glede na razpoložljive podatke lahko vidimo, da se je obseg zavarovanih kmetijskih površin od leta 2006 povečeval, k čemur je pripomoglo sofinanciranje zavarovalne premije s strani države, ki se je iz 30 % v letu 2006 povečalo na 50 % v letu 2009, kar je najvišja stopnja, ki jo dovoljuje Evropska unija. Izkazalo pa se je, da prave politične volje za zmanjševanje škod v kmetijstvu s prilagajanjem na podnebne spremembe še ni, saj v letu 2009 sploh ni prišlo do realizacije sredstev v proračunu, tudi v letu 2010 je bila realizacija zelo nizka. Še naprej pa v Sloveniji vsako leto beležimo večjo škodo zaradi ekstremnih vremenskih pojavov in zaradi tega je pomembno, da tudi s prilagajanjem na podnebne spremembe ublažimo morebitne negativne učinke.

Ocena: 😞 ↓

Skupna ocena poglavja: 😞

Dosedanji dosežki vlade na izbranem področju, ki se nanaša na prilagajanje na podnebne spremembe, niso zadovoljivi in ne dopuščajo kakšnih zelo optimističnih napovedi do konca mandata. Nedejavnost vlade in pristojnih ministrstev kaže na nerazumevanje resnosti grožnje podnebnih sprememb in nuje po trajnostnem razvojnem konceptu. Kljub vsemu obstajajo znamenja, da se dejavnosti razvijajo v pozitivno smer, predvsem zaradi predvidene nacionalne podnebne strategije. Zaradi pomanjkanja konkretnih ciljev te vlade (pa tudi preteklih vlad) na področju prilagajanja na podnebne spremembe ter počasnega izvajanja že začrtane strategije je tako v drugi polovici mandata – zaradi čedalje večjega pomanjkanja časa – še toliko bolj pomembno obdobje, ko je potrebno začrtati prioritete in preleviti besede v dejanja s konkretnim delovanjem v smeri prilagajanja na podnebne spremembe.

Področje 3: Trajnostna energetika

Uvod in kontekst

Energija, ki zajema pridobivanje, pretvarjanje, prenos in rabo energije, je za izziv podnebnih sprememb najpomembnejše področje, saj v Sloveniji predstavlja kar 80 % vseh virov izpustov toplogrednih plinov (gospodinjstva, promet, industrija, kmetijstvo, terciarni sektor). Zaradi izpolnjevanja obveznosti evropskega podnebno-energetskega paketa se v prihodnjih letih pričakuje bolj ambiciozna politika na področju trajnostne energetike. Zmanjšanje porabe energije in večanje deleža obnovljivih virov energije pomembno prispevata k povečani zanesljivosti oskrbe z energijo, povečani konkurenčnosti gospodarstva, zmanjšanju primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance, regionalnemu razvoju in k večjemu zaposlovanju. Vsaka resna strategija gospodarskega razvoja RS mora kot ključno komponento vsebovati program trajnostne energetike.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

3.1 Energetska učinkovitost – prihranki energije

Energetska učinkovitost pomeni ključ za zmanjšanje porabe energije v Sloveniji. Cilj je zapisan v Direktivi 2006/32/EC. Skupna raba končne energije se je v letu 2009 res zmanjšala, vendar je to bolj posledica gospodarske depresije kot vladnih ukrepov v prid večji energetske učinkovitosti. Učinkovitost proizvodnje električne energije in toplote ne kaže izrazitega trenda. Pri pretvorbi in prenosu se izgubi več kot četrtina energije. Proizvodnja električne energije v sektorju soproizvodnje elektrike in toplote se od leta 2005 praktično ne povečuje. V letu 2008 je bil napisan nov Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah (PURES), vendar se je z njegovim izvrševanjem odlašalo vse do julija 2010. Energetska učinkovitost je sicer predmet številnih dokumentov, kot so Nacionalni akcijski načrt za energetske učinkovitost za obdobje 2008–2016, Nacionalni akcijski načrt za obnovljive vire energije za obdobje 2010–2020, Resolucija o nacionalnem energetskega programu 2010 in Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013,

vendar pogrešamo nadzor nad izvajanjem sprejetih zavez in jasno strukturo financiranja projektov za izvrševanje sprejetih zavez.

Ocena: 😞 ↓

3.2 Energetska intenzivnost gospodarstva

Kazalnik energetske intenzivnosti gospodarstva ne kaže ugodne slike, saj ima Slovenija visoko energetska intenzivnost glede na povprečje EU-27. Od leta 2001 do leta 2008 beležimo upad energetske intenzivnosti, v letu 2008 pa se je ta spet povečala. Cilj 1,8% letnega zmanjšanja energetske intenzivnosti se nahaja v Akcijskemu načrtu EU za energetska učinkovitost – uresničitev možnosti COM(2006)545. Vlada RS na drugi strani nima jasno zastavljenega kvantitativnega cilja zmanjšanja energetske intenzivnosti. Visoka energetska intenzivnost je še vedno posledica politike vlade, ki z vzdrževanjem nizkih cen energije subvencionira nekatera glavna podjetja, ki so veliki porabniki energije. Gre za politiko vzdrževanja socialnega miru in varljive konkurenčnosti v pogojih gospodarske depresije, kjer nosilci političnega odločanja na srednji rok pričakujejo ponoven dvig povpraševanja po izdelkih, ki izhajajo iz energetske intenzivnih podjetij.

Ocena: 😞 ↓

3.3 Raba obnovljivih virov energije (OVE)

Raba obnovljivih virov energije v skupni končni rabi energije se je od leta 2004 do leta 2007 zmanjševala, skupna raba energije pa vse od leta 2000 do konca leta 2008 kaže naraščajoči trend. Raba OVE je leta 2008 znašala 845 ktoe, kar je 15 % več kot leto prej, najpomembnejši postavki pa sta lesna biomasa in hidroenergija. Zadnja postavka je vsako leto podvržena nihanjem zaradi letnega spreminjanja vodnatosti rek. Delež obnovljivih virov energije je v letu 2008 znašal 14,3 % skupne rabe energije, v letu 2009 pa se pričakuje, da se bo kazalnik še malenkostno popravil. Na eni strani se v zadnjih dveh letih Vlada RS želi zavezati izvrševanju evropskih energetske zavez glede spodbujanja trajnostne energetike, na drugi strani pa se je poraba energije v letu 2009 zaradi gospodarske krize zmanjšala, s čimer se stanje na področju rabe obnovljivih virov nekoliko popravlja. Predlagane spremembe Energetskega zakona gredo v smeri spodbujanja rabe obnovljivih virov energije, po drugi strani pa pogrešamo nastavitev okrepljenega nadzora izvajanja sprejetih zavez. Prav tako je Vlada RS v mesecu juniju 2010 predložila Evropski komisiji Nacionalni akcijski načrt za obnovljive vire energije za obdobje 2010–2020. V njem so kot cilji energetske politike za obnovljive vire navedeni poleg zavezujočega 25% deleža še ustavitev rasti porabe končne energije, uveljavitev trajnostne energetike kot prioritete gospodarskega razvoja ter povečevanje deleža obnovljivih virov tudi po letu 2020. Do konca leta 2010 bo v DZ RS sprejeta Resolucija o Nacionalnem energetskega programu (ReNEP), kjer so obnovljivi viri energije skupaj z energetska učinkovitostjo in razvojem distribucijskih omrežij eno izmed prednostnih področij. Naštetim dokumentom se pridružuje Akcijski načrt za zeleno javno naročanje, ki ga je Vlada RS sprejela maja 2009. Po drugi strani je pri Vladi RS zaznati medresorsko neusklajenost, ki se med drugim kaže tudi v zakonodajni konfliktnosti pri vprašanih umeščanja obnovljivih virov energije v prostor.

Ocena: 😊 ○

3.4 Financiranje obnovljivih virov energije in energetske učinkovitosti

Gre za kazalnik, ki pomembno prispeva k izboljšanju rabe obnovljivih virov energije (OVE) in energetske učinkovitosti. Predvideni proračun in dejanska poraba teh sredstev za spodbujanje ukrepov s področja energetske učinkovitosti in OVE nakazujeta resnost nosilcev političnega odločanja pri spoštovanju sprejetih zavez. V letih 2007–2013 je Sloveniji za trajnostno rabo energije skupaj z lastno soudeležbo v evropskem proračunu na voljo 187 milijonov EUR. Decembra 2009 je bila sprejeta Uredba o dodatkih k cenam energentom, s pomočjo katere se bo v EKOSKLAD v letu 2010 predvidoma nateklo 20 milijonov EUR, leta 2012 pa 40 milijonov EUR. Maja 2009 sta bili sprejeti Uredba o podporah električni energiji, proizvedeni iz obnovljivih virov energije in Uredba o podporah električni energiji, proizvedeni v soproizvodnji toplote in električne energije z visokim izkoristkom, ki določata zajamčeno odkupno dobo do 15 let in odkupne cene, ki nudijo še sprejemljivo dobo vračila investicije.

Ocena: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja: 😞 ↓

Kljub sprejemanju obetajočih dokumentov, kot so akcijski načrti na področju trajnostne energetike, ter kljub spremembam zakonodaje v prid trajnostnim energetskim rešitvam in nekoliko povečanim finančnim postavkam za trajnostno energetiko, je stanje na tem področju nezadovoljivo. Vlada RS nadaljuje s politiko sledenja interesom velikih podjetij za pridobivanje energije, interesom energetske intenzivnih podjetij in interesom gradbenega lobija, ki zavira nujni premik k trajnostnim gradbenim praksam. Pri sprejemanju trajnostno energetske dokumentacije je opaziti pomanjkanje nadzornih instrumentov za izvajanje sprejetih zavez, pomanjkanje jasnega finančnega načrta, mehanizmov, s pomočjo katerih bodo izvedene potrebne investicije, prav tako pa pogrešamo konsistentno medresorsko horizontalno in vertikalno usklajevanje pri vprašanih umeščanja obnovljivih virov energije v prostor. Takšno umeščanje se v praksi sooča z nepotrebni administrativnimi ovirami, ki potencialne investitorje odvrtaajo od prepotrebnih vlaganj v ta sektor. Vlada RS ne razpolaga z učinkovitimi mehanizmi, ki bi omogočili lažje črpanje evropskih sredstev, prav tako pa nima jasne vizije v smeri trajnostne energetike kot enega izmed ključnih stebrov strategije gospodarskega razvoja.

Področje 4: Trajnostna mobilnost

Uvod in kontekst

Promet je kljub velikemu napredku in dvigu življenjske ravni, h kateri je pomembno prispeval, v zadnjih desetletjih postal resna grožnja nosilnim sposobnostim okolja (planeta) in tudi kakovosti življenja v mestih. Skoraj 100% odvisnost motoriziranega prometa od fosilnih goriv ga postavlja v vlogo vse večjega krivca za globalne podnebne spremembe, saj prispeva okoli 30 % vseh emisij toplogrednih plinov. V urbanih in drugih okoljih z velikimi gostotami prometa je postal promet glavni onesnaževalec ozračja in zelo pomemben dejavnik preoblikovanja prostora. Zato so v razvitih državah že pristopili k uveljavljanju trajnostnih prometnih politik, ki težijo k povečanju energetske učinkovitosti, ter k uvedbi trajnostnih prometnih sistemov.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

4.1 Delež vlaganj v prometno infrastrukturo

Razmerje vlaganj v prometno infrastrukturo predstavlja uravnoteženost infrastrukturnih podsistemov med seboj. Večja kot so vlaganja v železnice, bolj energetske učinkovit prometni sistem imamo. V Sloveniji se dolgoletna močna prevlada vlaganj v avtoceste počasi končuje – v letih 2007 in 2008 je opazen 6% padec vlaganj v avtoceste ter 8% porast vlaganj v železnice glede na skupna vlaganja. Vlaganja v železnice so se več kot podvojila (iz 6 % na 14 %), kar je pozitivno, a to še vedno ni dovolj, saj imamo enega najslabše razvitih železniških sistemov v Evropski uniji.

Ocena: 😞 ↑

4.2 Rast kolesarskega omrežja

Kolesarjenje povečuje energetske učinkovitost prometa, zlasti mestnega. S povečanjem obsega kolesarjenja se zmanjša gneča na cestah, manj je prometnega onesnaževanja ozračja in pritiskov na parkirne površine, manj je hrupa in manjša je odvisnost od fosilnih goriv. Večja kot so vlaganja v kolesarsko omrežje, bolj je prometna politika naravnana trajnostno, hkrati pa ne smemo pozabiti tudi na pozitiven vpliv kolesarjenja na zdravje ljudi. Zaradi nedorečene zakonodaje na področju kolesarskih poti ni evidentiranih oziroma kategoriziranih samostojnih kolesarskih poti oziroma kolesarskih povezav, zato se jih ne da primerjati niti med posameznimi območji, kaj šele med posameznimi leti. Že samo dejstvo, da takih podatkov v Sloveniji ne zbiramo, kaže na podcenjujoč odnos do kolesarjenja in do nemotorizirane mobilnosti v Sloveniji nasploh.

Ocena: 😞 ○

4.3 Delež kopnih poti po prometnih sistemih

Delež kopnih poti, ki jih opravimo z določenim prometnim podsistemom, je dober pokazatelj uravnoteženosti, lahko tudi intermodalnosti potniškega prometnega sistema. Bolj kot je enostransko razvit le promet osebnih vozil in manj kot je razvit sistem javnega železniškega in/ali avtobusnega prometa, bolj je sistem energetske potraten ter netrajosten. Delež kopnih poti v Sloveniji že več let narašča v korist osebnih vozil in je previsok za doseganje energetske učinkovitega prometnega sistema. V letih 2007–2008 se je delež kopnih poti, ki jih Slovenci opravimo z avtom, dvignil iz 85,8 %

na 86,2 %, kar še poslabšuje že tako slabo sestavo kopnih poti. Delež voženj z vlakom je ostal na 2,9 %, avtobusni pa je padel z 11,3 % na 10,9 %.

Ocena: 😞 ↓

4.4 Stopnja motorizacije

Stopnja motorizacije lahko definiramo na različne načine, na primer s številom osebnih ali motornih vozil na 1000 prebivalcev. Ko dosežemo 500 ali več osebnih vozil na 1000 prebivalcev, že govorimo o preveliki nasičenosti družbe z vozili in preveliki navezanosti družbe zgolj na osebni avtomobil. Stopnja motorizacije v Sloveniji je med višjimi v Evropi. Leta 2007 je imelo samo šest članic Evropske unije višjo stopnjo osebnih vozil na 1000 prebivalcev. V obdobju 2007–2009 se je število motornih vozil še povečalo za 4,4 %, število osebnih vozil pa za 6,1 %. Število osebnih vozil na 1000 prebivalcev je naraslo za 3 % oziroma iz 501 na 517. To kaže na še večjo odvisnost od osebnega vozila ter tudi na večje stroške, ki jih namenjamo za mobilnost prebivalstva. Tudi prometno delo na državnih cestah, ki v Sloveniji po letu 1995 narašča, se je v obdobju 2007–2008 povečalo za 4,8 %.

Ocena: 😞 ↓

4.5 Razmerje med rastjo prometa in BDP

Razmerje med rastjo prometa v neki državi ter rastjo bruto domačega proizvoda je zelo dober pokazatelj razvitosti prometnega sistema in odvisnosti celotnega gospodarskega sistema od prometa. V Sloveniji je razmerje med obsegom potniškega prometa in rastjo BDP v obdobju 2007–2008 padlo iz 85,5 % na 84 % glede na izhodiščno leto 2000, kar pomeni, da se potniški promet razvija počasneje, kot raste BDP. To v državi z že tako slabim potniškim prometom omogoča nadaljnje propadanje tega sektorja, kar je netrajnostno. Tudi v primerjavi z drugimi članicami EU je Slovenija pri dnu. Leta 2007 je bilo sedem članic s slabšim razmerjem, leta 2008 pa le še šest. Razmerje med rastjo tovornega prometa in rastjo BDP kaže še bistveno slabšo sliko. V obdobju 2007–2008 je glede na izhodiščno leto 2000 to razmerje skočilo iz 138,4 % na 152,5 %, kar pomeni, da tovorni promet čez Slovenijo narašča za 50 % hitreje kot BDP. Zaradi tega se je upravičeno vprašati o smiselnosti slovenskih načrtov za povečanje tranzitne vloge države. Med članicami Evropske unije je bila Slovenija leta 2007 na 5. mestu, leta 2008 pa je prevzela vodilno mesto pri tem kazalniku.

Ocena: 😞😞 ↓

Skupna ocena poglavja: 😞😞 ↓

Prometni razvoj v Sloveniji je izrazito netrajnosten že vse od osamosvojitve, kar postaja čedalje večje breme družbe. Postaja krivec za neizpolnjevanje mednarodnih pogodb (Kjotski sporazum) in okoljske zakonodaje (glej poglavje zrak). Izbrani kazalniki nam potrjujejo takšno stanje tudi v obdobju 2007–2009, kazalnika o dolžini ali rasti kolesarskega omrežja pa ni moč dobiti, saj podatkov ni na voljo. Delež vlaganj v infrastrukturo je edini kazalnik, v katerem je moč vsaj zaslutiti preobrat, a od zares pozitivnega trenda smo še zelo daleč. Tu je težava v tem, da se gradnja cestnega omrežja v prihodnje precej bolj zanesljivo naslanja na kredite, medtem ko je financiranje železniškega omrežja s pomočjo kreditov ali celo sredstev Evropske unije precej bolj negotovo. Močno prevlado avtomobilskega prometa kaže stopnja motorizacije v Sloveniji, ki kaže tudi na mobilnostne navade, ki smo jih prevzeli v zadnjih dvajsetih letih in jih bo moč spremeniti le postopoma ter z načrtnim spodbujanjem javnega prometa in nemotorizirane mobilnosti (na primer v mestih). Daleč najbolj skrb vzbujajoče so razmere v tovornem prometu v Sloveniji in preko nje. Prevlada tovornega cestnega prometa nad tovornim železniškim je nesporna - v letu 2007 je za notranji promet v tonskih kilometrih znašala 79 % : 21 %, leto kasneje pa že 82 % : 18 % v korist cestnega. Povečanje razmerja med rastjo tovornega prometa in rastjo BDP v letu 2008 iz 138,4 % na kar 152,5 % glede na izhodiščno leto 2000 nas je postavilo na prvo mesto v Evropski uniji in kaže na to, da je tovorni promet neučinkovit in poceni. Nasprotno pa razmerje med rastjo potniškega prometa in rastjo BDP nazaduje, kar ponovno kaže na še naprej neugoden trend razvoja potniškega prometa v Sloveniji. Kljub povsem drugačnim ciljem slovenske prometne politike, zapisanim v Resoluciji o prometni politiki RS, je slovenski prometni sistem še naprej energetsko potraten ter okoljsko in socialno neprimeren, torej izrazito netrajnosten.

Področje 5: Voda kot strateški vir

Uvod in kontekst

Slovenija se ponaša z bogatimi zalogami čiste pitne vode in s sorazmerno naravnim vodnim okoljem, še posebej, če se primerja z drugimi evropskimi državami. Žal so prav te vode in vodna okolja vse bolj ogrožena. Zato ni presenetljivo, da je bila skrb za boljše stanje vodnega okolja opredeljena kot eno od štirih prednostnih področij Nacionalnega programa varstva okolja. Slovenija – podobno kot večina evropskih držav – v skladu z Okvirno vodno direktivo uvaja celovito upravljanje z vodnimi viri. Z izborom kazalnikov za področje voda smo skušali kar se da celovito prikazati stanje na tem področju, predvsem v navezavi na zastavljene prednostne naloge, kot so odpravljanje škodljivih vplivov na vode, zagotavljanje primerne kakovosti vode za človeka in naravne ekosisteme ter ohranjanje biotske raznovrstnosti. Zato smo pri oblikovanju izbora petih kazalnikov skušali odgovoriti na nekaj preprostih vprašanj, ki zanimajo vsakega prebivalca Slovenije: Kaj se dogaja z odpadno vodo iz gospodinjstev? Koliko odpadne vode se očisti na komunalnih čistilnih napravah? Je voda dovolj očiščena, preden gre nazaj v naravni sistem? Kakšna je voda v naših vodotokih? So vodotoki zdravi in polni življenja? Ali lahko to vodo pijemo, se v njej kopamo? Kakšna je kakovost pitne vode? Se delež prebivalstva z dostopom do sistema javne oskrbe s pitno vodo povečuje? Koliko vode v Sloveniji porabimo v kmetijstvu? Ali uvajamo namakalne sisteme oz. od kod porabljena voda prihaja? Imam jaz kot državljan zares kakšne možnosti vplivanja na odločitve, ki zadevajo področje voda?

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

5.1 Obremenjevanje voda iz gospodinjstev

Eden pomembnejših problemov okolja je obremenjevanje voda in vodnega okolja z odpadnimi vodami iz gospodinjstev. Najpomembnejši izvedbeni akt, ki določa dinamiko izgradnje komunalnih čistilnih naprav, je Operativni program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode. Slovenija se je v prejšnjih desetletjih razvijala izredno decentralizirano, kar je privedlo do tega, da skoraj polovica prebivalstva živi v zaselkih z manj kot petdesetimi prebivalci. To izgradnjo kanalizacijskih sistemov in čistilnih naprav seveda otežuje, a Slovenija je v zadnjem desetletju na tem področju dosegla velik napredek. Od leta 2000 pa do leta 2009 se je število čistilnih naprav več kot podvojilo (iz 115 na 262; v zadnjem letu je naraslo za 13), povečuje pa se tako količina odpadne vode iz gospodinjstev, ki konča na čistilnih napravah, kakor tudi stopnja njenega čiščenja. Če je še v letu 2005 prevladovala primarna stopnja čiščenja, kjer gre predvsem za mehansko čiščenje, pa v zadnjih letih opazamo izrazito eksponentno rast količine vode, ki se očisti na sekundarni ravni, in pri kateri gre pretežno za biološko čiščenje, kjer se odstrani pretežni del obremenitev z organskimi snovmi in del hranil. Prav tako je v zadnjih letih vse bolj prisoten trend naraščanja očiščene odpadne vode na terciarni ravni, kjer se poleg vsega ostalega odstrani tudi velika večina organskih hranil. V tem trenutku lahko rečemo, da se Slovenija v veliki meri drži načrtane dinamike izgradnje čistilnih naprav, jo pa še čaka kar nekaj izzivov, predvsem pri izgradnji manjših čistilnih naprav, kjer je potrebno stremeti k decentralizaciji sistema in usmerjenosti v naravne/rastlinske čistilne naprave, primerne za manjše zaselke in zaščitena območja.

Ocena: 😊 ↑

5.2 Doseganje dobrega stanja površinskih voda

Spremljanje in zagotavljanje dobrega stanja površinskih voda je postala nuja in zahteva s sprejetjem Vodne direktive, ki nalaga vsem državam članicam EU, da morajo do leta 2015 doseči dobro ekološko stanje površinskih voda. To se ugotavlja na podlagi bioloških, splošnih fizikalno-kemijskih in hidromorfoloških elementov ter posebnih onesnaževal. Ker je kakovost voda podvržena hitrim spremembam, se pozitivni ali negativni ukrepi ravnanja lahko hitro izrazijo kot pozitivni ali pa negativni trendi v vodnem okolju. Prva ocena ekološkega stanja površinskih voda, v kateri je podano ekološko in kemijsko stanje površinskih voda v Sloveniji, je bila pripravljena za obdobje 2007–2008. Medtem ko je kemijsko stanje slovenskih vodotokov v obeh letih kar za več kot 98 % vodnih teles dobro, pa je skrb vzbujajoče dejstvo, da kar 39,2 % vodnih teles, kjer poteka monitoring, ne dosega dobrega ekološkega stanja. Glede na to, da spremljamo ta parameter v Sloveniji šele od leta 2007, ga ne moremo primerjati s stanjem iz preteklih let, a z določeno gotovostjo lahko trdimo, da bo potrebno vložiti precej naporov, da se bo stanje teh vodnih teles izboljšalo in da bomo ohranili trenutno dobro stanje preostalih vodnih teles. Da bi dosegli zastavljene cilje, bo potrebno pod nadzor spraviti predvsem razpršene vire onesnaževanja.

Ocena: 😊 ○

5.3 Kakovost in dostopnost pitne vode

Pitna voda je voda v svojem prvotnem stanju ali po pripravi, namenjena pitju, kuhanju, pripravi hrane ali za druge gospodinjске namene, ne glede na njeno poreklo in na to, ali se dobavlja iz vodovodnega omrežja sistema za oskrbo s pitno vodo, iz cistern ali kot predpakirana voda, ter vsa voda, ki se uporablja za proizvodnjo in promet živil. Slovenija mora stremeti k zagotavljanju dostopa do varne (skladne in zdravstveno ustrezne) pitne vode vsakomur, vedno, povsod in v zadostnih količinah. Dostopnost do varne pitne vode predstavlja število in odstotni delež prebivalcev Slovenije, ki se oskrbujejo s pitno vodo iz sistemov za oskrbo s pitno vodo, vključenih v monitoring pitne vode. V zadnjih letih se kakovost pitne vode v Sloveniji ne izboljšuje bistveno, se pa tudi ne slabša. Kljub temu pa ostaja zaskrbljujoč pojav povišanih stopenj nitratov v pitni vodi, ki so takšne, da zahtevajo stalno in kritično usmerjeno spremljanje razmer. Razmere glede obremenitve pitne vode s pesticidi so podobne razmeram z nitrati. Prav tako je velik delež sistemov, ki oskrbujejo med 50 in 500 ljudi, še vedno brez ustreznega strokovnega upravljanja, zaradi česar ti ne ustrezajo zahtevam za pitno vodo. V teh sistemih se pojavlja večja neskladnost mikrobioloških vzorcev, kjer je neustreznih kar dobra polovica. V letu 2007 je bilo v sistem javne oskrbe s pitno vodo, ki je vključen v monitoring pitne vode, vključenih približno 91 % prebivalcev Slovenije. Ta odstotek se v časovnem obdobju ne spreminja bistveno. Slovenija bi vsekakor morala več naporov vložiti v priključevanje manjših oskrbovalnih sistemov k večjim, s čimer bi se mikrobiološke vrednosti bistveno izboljšale, saj gre pri večjih sistemih za boljše nadzorovane in vzdrževane sisteme.

Ocena: 😊 ○

5.4 Raba vode v kmetijstvu

Uporaba vode v kmetijstvu je dober kazalnik za prikazovanje trendov tako v poljedelskem kot v živilorejskem sektorju. Splošne statistike kažejo, da se v svetu kar 70 % vse vode porabi v kmetijstvu, tako za namene namakanja polj kot tudi za napajanje živine in ostale predelovalne procese. Glede na prihodnje izzive, ki jih prinašajo podnebne spremembe, smo preverili, kakšni so načrti Slovenije pri uvajanju namakalnega poljedelstva, kakšen odstotek vode se dejansko porabi v kmetijstvu in za kakšno vrsto vode gre. Glede na razpoložljive podatke Statističnega urada Slovenije lahko vidimo, da se količina porabljene vode v predelovalni industriji v zadnjih letih povečuje, medtem ko ostaja delež porabljene vode v kmetijstvu zanemarljiv in znaša borih 0,04 % (v letu 2008), je pa znati manjši naraščajoč trend. Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da v tem trenutku sektor kmetijstva ne izvaja posebnega pritiska na razpoložljivost vodnih količin, je pa vsekakor potrebno pripraviti jasne usmeritve, kako naprej, saj se lahko predvsem v SV delu države ob naraščajočih povprečnih temperaturah ter dolgotrajnejših in pogostejših sušah pojavi potreba po dodatnih vodnih virih za namene namakanja polj. Ob upoštevanju, da lahko podnebne spremembe bistveno vplivajo na razpoložljivost vode, bo treba postaviti jasne prioritete, katera raba bo prednostna.

Ocena: 😊 ○

5.5 Participacija javnosti pri odločanju na področju voda

Za vzpostavitev bolj ozaveščenega in odgovornega obnašanja v prostoru je ključno vprašanje o možnostih vplivanja javnosti na odločitve, ki zadevajo področje voda. V slovenskem pravnem redu imamo nekaj izvrstnih pravnih podlag, kot so konference za vode v Zakonu o vodah ter obveze, ki jih določa Vodna direktiva, ki sodelovanju javnosti pri pripravi načrtov upravljanja z vodami namenja veliko pozornosti. Kljub temu, da je Zakon o vodah predvidel oblikovanje konferenc za vode že v pričetku tega desetletja, prihajamo do ugotovitve, da sam inštitut še vedno ni zaživel. Prav tako Slovenija zamuja pri oddaji načrtov upravljanja voda, med drugim tudi zaradi neizvajanja vključevanja javnosti. Žal prihajamo do spoznanja, da se v zadnjih letih na tem področju ni veliko spremenilo ter da se namenja premalo pozornosti in sredstev prav postopkom vključevanja, informiranja in ozaveščanja javnosti. To pa bi se lahko v prihodnje spremenilo, saj je prišlo do kadrovskih okrepitev v Sektorju za vode na Ministrstvu za okolje in prostor.

Ocena: 😊 ○

Skupna ocena poglavja: 😊 ○

Prebivalci Slovenije dojemamo količinsko razpoložljivost in kakovost naših voda kot neproblematično. Kljub temu, da na nekaterih področjih ni opaznega jasnega negativnega trenda, pa je potrebno poudariti, da so naše vode ogrožene, da njihovo stanje v vseh primerih ni zavidljivo ter da se na nekaterih področjih stvari v pozitivno smer odvijajo prepočasi. Vsekakor kot najbolj pozitivno izstopa zmanjševanje obremenjevanja voda iz gospodinjstev, kjer na račun intenzivne izgradnje

čistilnih naprav Slovenija z zglednim tempom dosega zastavljene cilje. Po drugi strani pa opažamo, da na področjih zagotavljanja dobrega ekološkega stanja naših voda, kakor tudi na področjih izboljševanja oz. vzdrževanja dobre kakovosti pitne vode, prihaja bolj kot ne do stagnacije, z občasnimi premiki v pozitivno oz. negativno smer. Vsekakor gre za problematiko, ki ji je potrebno v prihodnje nameniti več pozornosti. Pomembna naloga te vlade in relevantnih organov je tudi zagotavljanje vključevanja javnosti v procese odločanja na področju voda. Na tem področju se kljub dobrim pravnim podlagam, ki omogočajo participativne oblike načrtovanja na tem področju, v preteklem desetletju ni naredilo nič. Vlada mora vsekakor vložiti vse napore v to, da odpravi ta implementacijski deficit in da prične pospešeno izvajati ukrepe na tem področju, v kolikor se želi izogniti na eni strani kaznim iz Bruslja ter na drugi strani nadaljnjemu povečevanju prepada med zapisanim in izvedenim.

Področje 6: Trajnostno kmetijstvo

Uvod in kontekst

Kmetijstvo, ki temelji na visokih zunanjih vlaganjih (agrokemikalije, sintetična mineralna gnojila, krma z drugih celin idr.), je odgovorno za obsežen pritisk na okolje in ni sposobno zagotavljati optimalnih pridelkov ob hkratnem zagotavljanju nujnih javnih dobrin s pomočjo ekosistemskih storitev (pitna voda, rodovitna tla, biotska raznovrstnost idr.). Izziv prehranske varnosti v času podnebnih sprememb zato zahteva prehod v trajnostno kmetijstvo in zavarovanje kmetijskih zemljišč.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

6.1 Stopnja prehranske samozadostnosti države

Izzivi in trendi, kot so podnebne spremembe in povečevanje negotovosti preskrbe s hrano zaradi nihanj na svetovnih trgih, zahtevajo, da države poskrbijo za večjo samozadostnost preskrbe s hrano in za okrepitev lokalnih, skrajšanih prehranskih verig. Izbrani kazalnik kaže uspešnost države in njenega kmetijstva pri soočanju z opisanimi izzivi. Merimo ga z deležem samozadostnosti po izbranih skupinah pridelkov (žita, zelenjava, mleko, meso). Pri mesu je delež samozadostnosti v Sloveniji največji. V obdobju 2000–2008 je nihalo med 88 % in 100 %, v letu 2009 pa je po začasnih podatkih padel na 83 %. Pri žitih delež samozadostnosti v obdobju 2000–2008 močno niha med 38 % in 64 % (močna odvisnost od letine oziroma od pridelovalnih razmer v tekočem letu), v letu 2009 pa po začasnih podatkih znaša 54 %. Žita za prehrano pa obsegajo le polovico te vrednosti. Pri zelenjavi je delež samozadostnosti v obdobju 2000–2008 nihalo med 34 % in 47 %, s tendenco upadanja; v letu 2009 je po začasnih podatkih znašal le 38 %. Ti podatki kažejo, da se stopnja prehranske samozadostnosti v Sloveniji manjša.

Ocena: 😞 ↓

6.2 Obseg obdelovalnih in vseh kmetijskih zemljišč v uporabi na prebivalca

Ta kazalnik je v tesni povezavi s predhodnim – stopnjo prehranske samozadostnosti. Za trajnostno kmetijsko pridelavo mora država imeti takšen obseg kmetijskih zemljišč, ki ji omogoča, da s čim bolj trajnostnimi kmetijskimi metodami v dovolj velikem obsegu preskrbuje svoje prebivalstvo s hrano. Zato mora biti država sposobna obvarovati (zlasti najboljše) kmetijska zemljišča pred spremembo rabe, zlasti pred pozidavo s stavbami ali infrastrukturo ter pred zaraščanjem, in jih ohranjati v stanju, ki omogoča kmetijsko pridelavo. Izbrani kazalnik ponazarja uspešnost države oziroma pristojnih ministrstev pri tem. Naš cilj oziroma zahteva je zaustavitev upadanja oziroma povečanje obsega, ki ga merimo v deležu (%) glede na stanje pred šestdesetimi in sedmimi leti (v ha na prebivalca). Gibanje obsega kmetijskih zemljišč je treba spremljati in primerjati skozi daljša časovna obdobja. Kaže se močan trend upadanja obsega: l. 1950 je bilo vseh kmetijskih zemljišč še 6.695 m²/preb., obdelovalnih pa 3.873 m²/preb. Leta 2002 je obseg kmetijskih zemljišč padel na približno 3000 m²/preb., leta 2007 pa na le še 2.431 m²/preb. Od tega je bilo l. 2007 njiv samo še 900 m²/preb. Še bolj skrb vzbujajoče je, da so bila v večji meri pozidana tla boljše kakovosti. V obdobju 2002–2007 je bilo pozidanih oziroma urbaniziranih 19.712 ha, kar pomeni 22,5% povečanje urbanih površin. Najbolj so bila urbanizirana kmetijska zemljišča (65,2%), in to predvsem tista boljše kakovosti. V Sloveniji se torej nadaljuje trend nepovratnega uničevanja enega najpomembnejših naravnih virov – tal.

Ocena: 😞 ↓

6.3 Delež vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) in delež obdelovalnih kmetijskih zemljišč (KZ) v nadzorovanem ekološkem kmetijstvu (in preusmerjanju vanj)

Ekološko kmetijstvo se zaradi vrste pozitivnih učinkov smatra za najbolj trajnostno kmetijsko metodo v praksi. Delež KZU v nadzorovanem ekološkem kmetijstvu je že uveljavljen kazalnik stopnje integracije varstva okolja v kmetijstvu in ga s tem namenom uporabljata tudi Evropska okoljska agencija in OECD. Skozi daljše obdobje pa je delež KZU tudi kazalnik učinkovitosti ukrepov kmetijske politike za prestrukturiranje kmetijstva v smeri trajnostnega razvoja. Delež obdelovalnih KZ omogoča še bolj ciljno ugotavljanje trajnostnosti kmetijstva, saj je razlika v obremenitvah s pesticidi in rastlinskimi hranili med ekološko in konvencionalno (vključno z integrirano) pridelavo na obdelovalnih zemljiščih bistveno večja kot na travinju. Vlada RS je l. 2005 sprejela Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji (ANEK), ki vključuje tudi kvantitativno opredeljene cilje (20% delež KZU v ekološki pridelavi do leta 2015). Koalicijska pogodba sedanje vlade se zavzema za nadaljevanje ukrepov ANEK. EKO KZU so se leta 2009 v primerjavi z 2008 zmanjšala za 2 % (z 29.836 ha na 29.388 ha). Obdelovalna EKO KZU so bila v letu 2009 za 10 % večja kot v letu 2008 (3.137 ha v primerjavi z 2.853 ha). Na prvi pogled je to pozitivna sprememba, saj je okoljski učinek preusmeritve obdelovalnih zemljišč (njive, vinogradi, oljčniki, sadovnjaki, vrtnine) bistveno večji kot pri preusmeritvi travinja. Vendar pa pogled sprememb skozi daljše časovno obdobje pokaže, da ne gre za stalen trend, saj obseg sprememb močno niha. Prejšnja gibanja obsega EKO obdelovalnih zemljišč so bila: +118 % (2001/2000), -8 % (2002/2001), +100 % (2003/2002), +39 % (2004/2003), -29 % (2005/2004), +58 % (2006/2005), +39 % (2007/2006) in -13 % (2008/2007). V celoti pa je delež EKO KZU v letu 2009 znašal 6,2 % vseh KZU. Glede na cilj 20 % EKO KZU do l. 2015 v ANEK so opisani trendi in sedanje stanje nezadovoljivi.

Ocena: 😞

Skupna ocena poglavja: 😞

Vlada na področju kmetijstva doslej ni sprejela ukrepov, ki bi spodbudili preobrnitev slabih trendov na izbranih ključnih področjih. Prehranska samozadostnost se je še naprej zmanjševala. V zadnjih nekaj letih, zlasti z dvigom cen hrane v času t. i. "prehranske krize", se je zavest o pomenu zadostne lastne pridelave hrane sicer povečala, vendar pa v kmetijsko politiko ni prodrla. Obseg kmetijskih zemljišč oziroma zmanjševanje njihovega obsega pa je posebno poglavje. Kljub številnim opozorilom strokovnjakov se stanje že desetletja iz leta v leto slabša, saj so bile politične prioritete ne glede na "barvo" vlade vedno na strani izgradnje infrastrukture, zlasti cest. Izjemno skrb vzbujajoče je, da so bila v večji meri pozidana tla boljše kakovosti. Da je zavest o nenadomestljivosti kakovostnih rodovitnih tal v politiki in družbi zelo nizka, kažejo trendi, ki se nadaljujejo v času sedanje vlade, npr. predlog trase hitre ceste na odseku tretje razvojne osi med avtocesto A1 in Velenjem, ki bi uničila najboljša kmetijska zemljišča. Pozitivno je, da je vlada začela postopek sprejema nove zakonodaje na področju kmetijskih zemljišč, ki bi te trende lahko spremenila. Pri ekološkem kmetijstvu pa vlada kljub načelni podpori vseh vladnih strank ni naredila nobenega napora za uresničevanje Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva do l. 2015, kar se kaže tudi v tem, da se obseg EKO kmetijskih zemljišč skoraj ni več povečeval.

Področje 7: Gensko spremenjeni organizmi

Uvod in kontekst

Uporaba genske tehnologije v kmetijstvu in hrani je sporna zaradi nesorazmerja med morebitnimi družbenimi koristmi in visokimi tveganji, ki jih ima raba gensko spremenjenih organizmov (GSO) za ekosisteme in zdravje ljudi (teh tveganj sedanja neustrezna praksa avtoriziranja v EU ne izključuje), ter zaradi negativnih socioekonomskih vplivov in spodbujanja netrajnostnih kmetijskih metod. Prisotnost GSO na poljih, deloma pa tudi v hrani in krmi, je tudi vir tveganja za onesnaževanje – neželeno pojavljanje in širjenje GSO v ekosistemih in prehranski verigi. Večina prebivalstva v EU in še zlasti v Sloveniji GSO v hrani in kmetijstvu zato zavrača in od države pričakuje ustrezno ukrepanje. Zato je potrebno zagotoviti zakonodajo, ki bo preprečevala vsakršno možnost onesnaženja z GSO v okolju, hrani in krmi, in ki bo zagotovila celovito obravnavanje tveganj pri ravnanju z GSO z upoštevanjem načela previdnosti ter specifičnih slovenskih razmer.

7.1 Zakonodaja s področja GSO - ocena procesa in rezultatov priprave zakonodaje

Gojenje gensko spremenjenih (GS) rastlin ter njihova raba za hrano, krmo idr. pomeni nevarnost onesnaženja običajnih in ekoloških posevkov in pridelkov ter s tem dolgoročno ogrožanje obstoja pridelave brez GSO v državi. V EU države članice po sedanji ureditvi ne morejo suvereno odločati

o rabi GSO, zato mora Slovenija z ustrežno zakonodajo s področja GSO zagotoviti, da bo verjetnost onesnaženja z GSO zmanjšana na minimum in da bo neustrezen postopek avtorizacije GSO na ravni EU uravnotežen z ustrežnejšim obravnavanjem na nacionalni ravni. Proces pripravljavanja zakonodaje je omogočal sodelovanje nevladnih organizacij. Glede podzakonskih aktov k Zakonu o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z ostalimi kmetijskimi rastlinami je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) upoštevalo zahtevo po prilagajanju širine varovalnega pasu glede na razvoj znanstvenih ugotovitev in glede na nevarnost morebitnega pojava onesnaženja. Glede širine varovalnega pasu pri koruzi pa je MKGP sicer določil večjo širino, kot jo svetuje Evropska komisija, a tudi ta v praksi verjetno ne more preprečiti onesnaženja nad mejo detekcije. Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) pri oblikovanju osnutka Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o ravnanju z GSO po našem mnenju ni ustrezno rešilo problema uveljavitve celovitega znanstvenega vrednotenja in upoštevanja načela previdnosti pri podajanju mnenj o ustreznosti GSO, saj komisija, ki je bila doslej praktično nedejavna, tudi po novem predlogu ostaja brez pravih pristojnosti in tudi Znanstveni odbori, kjer je sicer predvidena razširitev. Novi sistem tako še vedno ne more kompenzirati pomanjkljivosti postopkov odobravanja GS rastlin na ravni EU. MKGP k celotni oceni v tem kazalniku prispeva bolj pozitivni del, MOP pa bolj negativni del ocene, zato je skupna ocena mešana.

Ocena: 😊

7.2 Obstoje varnostnih pridržkov

GS koruza MON810 je sporna zaradi negativnega vpliva na neciljne organizme, zaradi česar je nje gojenje prepovedano že šest držav EU, med njimi nekaj naših sosednjih (Avstrija in Madžarska) in bližnjih držav. Ker koruzo gojimo tudi v Sloveniji in ker je gojenje MON810 v EU sicer dovoljeno, je sprejem varnostnega pridržka nujen, da bi Slovenija preprečila možne negativne posledice morebitnega gojenja (vplivi na neciljne organizme in onesnaženje ne-GS posevkov). Ministrstvo za okolje in prostor kljub več ponovljenim zahtevam za varnostni pridržek za GS koruzo MON810 tega ni sprejelo.

Ocena: 😞 ↓

7.3 Glasovanje Slovenije pri temah GSO na ravni EU

Slovenija ima možnost vplivati na politiko EU do GSO in jo tako sooblikovati, in sicer zlasti z glasovanjem slovenskih predstavnikov v organih EU. Tu je najpomembnejši Svet ministrov (običajno kmetijski ali okoljski), pomembno pa je tudi glasovanje na ravni odborov. Glasovanje države je obenem tudi kazalnik transparentnosti in ustreznosti procesov odločanja na nacionalni ravni. Pričakujemo, da bo Slovenija uporabljala načelo previdnosti in dosledno glasovala proti novim odobritvam GS rastlin za gojenje, hrano, predelavo in krmo; proti omejevanju pravice držav EU do izvajanja varnostnih pridržkov glede gojenja GS rastlin; idr. Slovenija je v obdobju spremljanja kazalnika na ravni Sveta ministrov glasovala proti predlogom Evropske komisije za odobritev novih GSO. Zelo pozitiven je odstavek o GSO v Deklaraciji o usmeritvah za delovanje Republike Slovenije v institucijah Evropske unije v obdobju januar 2010 – junij 2011 (sprejel jo je Državni zbor 3.3.2010, Ur. L. 19/2010), ki je podlaga za glasovanje Slovenije proti GSO.

Ocena: 😊

Skupna ocena poglavja: 😊

Gensko spremenjeni organizmi oziroma rastline ostajajo izjemno aktualna tema tako na nacionalni ravni kot na ravni EU. V letu 2009 in v prvi polovici leta 2010 so potekale mnoge dejavnosti, ki bodo morda pripeljale do odločanja glede nacionalnih pristojnosti pri gojenju GSO ter glede spornih postopkov odobravanja GS rastlin na ravni EU. Čeprav po raziskavah Eurobarometra velika večina Slovencev nasprotuje GSO v hrani in kmetijstvu in so se podobno opredelile tudi slovenske politične stranke, pa delo nekaterih pristojnih ministrstev tega ne odraža. To se kaže tudi v ocenah po treh izbranih kazalnikih. V splošnem lahko delo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ocenimo za pozitivno, medtem ko je ocena dela Ministrstva za okolje in prostor negativna, zlasti zaradi odnosa do varnostnega pridržka in zaradi stališč na glasovanjih o odobritvah novih GSO za trg. Obe ministrstvi sta sicer v pripravljavanje zakonodaje in podzakonskih aktov zadovoljivo vključevali javnost, vendar pa MOP pripomb nevladnih organizacij v glavnem ni upošteval. Ministrstvo za zdravje kot tretje ministrstvo, ki je v posameznih primerih pristojno za podajanje mnenja, pa še vedno kaže popolno nezanimanje za problematiko GSO.

Področje 8: Ohranjanje narave

Uvod in kontekst

Za Slovenijo sta v primerjavi z ostalimi državami EU značilni izjemno visoka biotska raznovrstnost in ohranjenost narave. Ob vstopu v Evropsko unijo je Slovenija po direktivi o pticah določila 26 območij za varovanje ogroženih vrst ptic, ki pokrivajo 25 % ozemlja države. Ptice so zelo dober pokazatelj stanja v okolju, kar izhaja iz njihovih specifičnih lastnosti. So splošno razširjene, pestre, živijo v večini habitatov, lahko jih je proučevati in šteti, ker so človeku lahko zaznavne, omogočajo natančne popise z enostavnimi metodami, so večinoma bolje poznane od drugih taksonomskih skupin, predvsem poznavanje njihove etologije in ekologije nam poleg spremljanja njihove številčnosti daje dodatne možnosti za tolmačenje sprememb. Prav tako so kot taksonomska skupina visoko na prehranjevalni verigi ter zaradi tega dobro pokažejo spremembe vseh trofičnih nivojev pod njimi. Primerne so tudi za dvigovanje naravovarstvene zavesti, saj spremembe v populacijah ptic zaradi njihove priljubljenosti v družbi močno odmevajo.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

8.1 Populacije ptic na posebnih območjih varstva (Natura 2000)

V letih 2008 in 2009 je bilo za potrebe monitoringa ptičjih populacij popisanih 22 kvalifikacijskih vrst ptic na Mednarodno pomembnih območjih za ptice (IBA) in Posebnih območjih varstva (SPA) v vsej Sloveniji, poleg tega pa je bilo januarja 2009 in 2010 izvedeno Zimsko štetje vodnih ptic (IWC). Za vrste, ki jih spremljamo dovolj dolgo (devet vrst), je bil določen populacijski trend (v glavnem za obdobje 2004–2009 ali nekoliko širše obdobje) za IBA in/ali za celotno Slovenijo. Izmed osmih vrst, kjer smo trend lahko izračunali, je pri treh populacijah v porastu (bela štorčija - *Ciconia ciconia*, beločeli deževnik - *Charadrius alexandrinus*, kozača - *Strix uralensis*), pri eni je stabilna (navadna čigra - *Sterna hirundo*), pri treh upada, pri eni (veliki skovik - *Otus scops*) pa je trend nezanesljiv. Tri vrste, pri katerih je bil ugotovljen upad, so zlatovranka - *Coracias garrulus*, koscec - *Crex crex* in vrtni strnad - *Emberiza hortulana*. Vse tri vrste so imele v ne tako daljni preteklosti (do pred največ nekaj desetimi leti) v Sloveniji relativno velike in zdrave populacije. Ena, zlatovranka, je v Sloveniji v času pričujočega monitoringa že izumrla, ostali dve pa sta v istem zelo kratkem obdobju doživeli zmeren, lokalno tudi velik populacijski upad ali izumrtje. Vse tri vrste so doživele upad na nacionalni ravni, lokalno (ali celo povsem, kot zlatovranka) so izginile, poselitveno območje pa se je pri vseh močno skrčilo. Pri zlatovranki in koscu je glavni razlog za upad populacije (izumrtje) intenzifikacija kmetijstva. Očitno je, da ukrepi in podukrepi, ki se trenutno izvajajo v sklopu Kmetijsko okoljskega programa (KOP) niso zadostni, da bi obvarovali populacije najbolj ogroženih vrst pred upadom ali – v primeru zlatovranke, ki ga lahko štejemo za najbolj drastičnega – pred izumrtjem. Država mora v primeru obeh vrst, glede na določila Ptičje direktive 2009/147/ES, prevzeti popolno odgovornost za stanje najbolj ogroženih vrst in nemudoma začeti z izvajanjem usmerjenega reševanja preostalih populacij kosca in vrtnega strnada ter revitalizacije habitata pri zlatovranki (RUBINIČ, B. (2009): Monitoring populacij izbranih vrst ptic. Projektna naloga, končno poročilo. – DOPPS, Ljubljana.).

Ocena: 😞 ↓

8.2 Splošno razširjene vrste ptic kmetijske krajine

Od ciljnih vrst ptic kmetijske krajine imamo zanesljive dolgoletne podatke samo za kosca *Crex crex* in belo štorčijo *Ciconia ciconia*, ki se ju popisuje v sklopu monitoringa populacij izbranih vrst ptic. Indeks kosca je dramatičen, saj je številčnost njegove populacije padla na samo 45,4 % številčnosti iz leta 1999. Upad je predvsem posledica spreminjanja ekstenzivnih vlažnih travnikov v intenzivne, zgodaj košene travnike ter koruzne njive, kar je neposredna posledica spodbujanja s subvencijami. Za vse vrste razen za belo štorčijo imamo na voljo le dve leti popisov in ocene trendov večinoma še niso zanesljive. Kompozitni indeks pogostih ptic kmetijske krajine za Slovenijo (indikator ptic kmetijske krajine) znaša 93,9, če pa v izračunu upoštevamo časovno serijo za kosca in belo štorčijo zgolj za leti 2008 in 2009, pa malenkost višji, in sicer 95,5. Brez obeh Natura vrst znaša indikator ptic kmetijske krajine 97,4. Dejstvo, da je indeks manjši od 100, kaže na to, da se je število ptic kmetijske krajine med letoma 2008 in 2009 zmanjšalo. Skupno obdelanih ploskev v letu 2009 je 77, skupna dolžina transektov pa 156,9 km (FIGELJ, J., BOŽIČ, L., KMECL, P. (2009): Monitoring splošno razširjenih vrst ptic v letu 2009 za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine. Končno poročilo. – DOPPS, Ljubljana; RUBINIČ, B. (2009): Monitoring populacij izbranih vrst ptic. Projektna naloga, končno poročilo. – DOPPS, Ljubljana.).

Ocena: 😞 ↓

8.3 Ugodno ohranitveno stanje ptic na posebnih območjih varstva (Natura 2000)

Mednarodno pomembna območja za ptice (IBA) in Posebna območja varstva (SPA) so osnovno orodje varstva ptic in narave v Evropski uniji. Države članice so obvezane spremljati in zagotavljati ugodno ohranitveno stanje varovanim vrstam v teh območjih. To stanje se ugotavlja v periodičnem triletnem poročilu, kjer je jasno opredeljeno, koliko vrst na koliko območjih je v neugodnem oziroma vprašljivem ohranitvenem stanju. V letu 2009 je bilo tako objavljeno poročilo za obdobje 2005–2007. Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor (Poročilo po 12. členu Direktive 79/409/EGS o ohranjanju prosto živečih ptic o izvajanju te direktive v obdobju 2005–2007) je bilo v ugodnem ohranitvenem stanju 69 vrst ptic (22 %) na 22 SPA, v neugodnem ohranitvenem stanju 62 vrst ptic (19 %) na 19 SPA ter v vprašljivem ohranitvenem stanju 190 vrst ptic (59 %) na 25 SPA. Za večino vrst tako še ni dovolj podatkov, dostopni podatki pa kažejo pomanjkanje ukrepov varstva oziroma sistemske naravovarstvene politike v nekaterih kritično ogroženih habitatih, npr. kmetijski krajini, gozdu in nižinskih rekah. Večinoma je problem preintenzivno ali napačno gospodarjenje.

Ocena: 😞 ↓

Skupna ocena poglavja: 😞

Kazalniki še niso popolni, saj jih za večino vrst spremljamo premalo časa. Tam, kjer imamo podatkov dovolj, so ponekod zelo skrb vzbujajoči: kosec kot tipična vrsta ekstenzivne kmetijske krajine je v drastičnem upadu, predvsem zaradi neustreznih kmetijskih subvencij, ki spodbujajo spreminjanje travnikov v koruzne njive. Zlatovranka je v vmesnem času v Sloveniji izumrla, zelo slabo gre zaradi izginjanja njegovega habitata na Krasu tudi vrtnemu strnadu. Država je dolžna zagotoviti ugodno ohranitveno stanje vrst iz Aneksa I Ptičje direktive (Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. novembra 2009 o ohranjanju prosto živečih ptic – kodificirana različica). Pri rednem spremljanju ugodnega ohranitvenega stanja se je pokazalo tudi kritično stanje habitatov nekaterih gozdnih vrst, predvsem gozdnih kur ter tripstega in belohrbtega detla, in sicer zaradi pretiranega izkoriščanja gozdov, fragmentacije habitatov in množičnega turizma. Stanje je zaradi regulacij brežin, spremembe rečne dinamike in degradacije drugih rečnih habitatov, kot so prodišča in mrtvice, kritično tudi pri nekaterih vrstah nižinskih rek.

Področje 9: Odpadki

Uvod in kontekst

Odpadki so eden izmed bistvenih problemov produkcijsko in porabniško razvitih modernih družb. Količina odpadkov se povečuje iz leta v leto, študija Evropske agencije za okolje iz leta 2008 ugotavlja, da vsak državljan večine zahodnoevropskih držav v povprečju ustvari več kot 500 kilogramov komunalnih odpadkov letno. V Sloveniji smo malo pod evropskim povprečjem: v letu 2008 je nastalo povprečno 453 kg komunalnih odpadkov na prebivalca. Gre za enega najslabše urejenih področij varstva okolja v Sloveniji ter zato za velik dejavnik onesnaževanja in ogrožanja okolja ter zdravja ljudi. Zapleti pri iskanju lokacij za odlagališča odpadkov so skorajda del slovenske lokalne folklore, domnevno varčni prebivalci Slovenije niso preveč naklonjeni reciklaži odpadkov in v Sloveniji imamo še vedno ogromno divjih odlagališč. Nova Direktiva o odpadkih (2008/98/ES) vzpostavlja temeljne zahteve za ravnanje z odpadki ter uvaja pomembna načela. Glavni poudarek je na preprečevanju nastajanja odpadkov, uvedeno je načelo 'onesnaževalec plača', v skladu s katerim mora stroške odstranjevanja odpadkov kriti imetnik odpadkov ali proizvajalci proizvodov, od katerih odpadki izvirajo, ter načelo hierarhije ravnanja z odpadki. Direktiva uvaja učinkovit sistem upravljanja, ki bo povezoval nacionalno in lokalno raven. Slovenija jo mora v svoj pravi red prenesti do konca leta 2010, zato je takrat pričakovati spremembe sedaj veljavne Uredbe o ravnanju z odpadki.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

9.1 Količina nastalih odpadkov

V večini držav članic EU, in Slovenija ni izjema, količina nastalih odpadkov narašča sorazmerno z rastjo BDP, cilj 6. okoljskega akcijskega programa EU pa je prekinitev povezanosti med rabo virov in nastajanjem odpadkov ter stopnjo gospodarske rasti. Odpadki nastajajo v vseh fazah proizvodnje: pri pridobivanju surovin in njihovem bogatenju, v procesu izdelave izdelka, ob njegovem nakupu in na koncu, ko izdelek še sam postane odpadek. Leta 2008 je v Sloveniji nastalo okoli sedem milijonov ton vseh odpadkov. Med nastalimi odpadki je bilo največ industrijskih (85 %), sledijo komunalni (13 %) in nevarni odpadki (2 %). Skupna količina vseh nastalih odpadkov se je do leta 2007

povečevala, v letu 2008 pa se je prvič zmanjšala za slaba 2 % glede na leto 2007. Zmanjšanje je šlo na račun manjše količine odpadkov iz proizvodnih in storitvenih dejavnosti, medtem ko je količina komunalnih odpadkov narasla – za malce več kot 4 %. Količina nastalih komunalnih odpadkov narašča za okoli 1,5 % – 4,2 % letno – leta 2008 je znašala 453 kg na prebivalca. Delež nastalih nevarnih odpadkov nenehno narašča, delno zaradi boljše metodologije in boljšega zbiranja po uvedbi novih predpisov (prej so bili nevarni odpadki odloženi skupaj s komunalnimi), delno pa zaradi večjega števila zavezancev, ki poročajo. Glede na leto 2007 se je količina nastalih nevarnih odpadkov povečala za 45 %. Vzrok za povišanje je bila sanacija odlagališča gudrona v Pesnici, količina nevarnih odpadkov pa se je povišala tudi po neurjih, ki so ponekod primorala lastnike objektov, da zamenjajo azbestno kritino. Podatki za leto 2009 bodo na voljo predvidoma jeseni 2010 in bodo del končnega poročila ob zaključku mandata vlade.

Ocena: 😞 😞 ↓

9.2 Ravnanje z odpadki

Postopki ravnanja z odpadki vključujejo predelavo, sežig za predelavo, sežig za odstranitev in odstranjevanje. Nacionalni program varstva okolja po Evropski strategiji o preprečevanju nastajanja in recikliranju odpadkov povzema hierarhijo ravnanja z odpadki: preprečevanje in zmanjševanje, ponovna uporaba, recikliranje, druga predelava in odlaganje na odlagališčih, pri čemer je najbolj zaželeno prvo in najmanj zadnje dejanje. A navkljub temu v Sloveniji še vedno največ odpadkov konča na odlagališčih. Leta 2008 je bilo odstranjenih 32 %, predelanih pa 68 % odpadkov – predelava je po podatkih Statističnega urada RS od leta 2007 narasla za skoraj 10 %. Najbolj skrb vzbujajoče je ravnanje s komunalnimi odpadki – količina odloženih je zadnja leta na približno isti ravni, velikostni razred sprememb je +/- 10 %. V letu 2008 smo odložili okoli 75 % nastalih komunalnih odpadkov, preostalih 24 % komunalnih odpadkov je šlo v predelavo (največ od teh, 95 %, je bilo recikliranih), manj kot 1 % pa jih je bilo odpeljanih v tujino. Kljub temu, da se v zadnjih letih količina predelanih odpadkov zvišuje in odstranjujemo manjše količine, se pri ravnanju z odpadki še vedno kaže veliko zaostajanje za razvitejšimi članicami Evropske unije. Leta 2008 je bilo predelanih 77 % industrijskih odpadkov (kar je za 12 % več kot leta 2007), pri nevarnih odpadkih pa je bilo tega leta predelanih 47 % (največji delež, 80 %, je predstavljala reciklaža). V primerjavi z letom 2007 se je količina odloženih nevarnih odpadkov povečala za 72 %, količina recikliranih odpadkov pa zmanjšala za 21 %. Podatki za leto 2009 bodo na voljo predvidoma jeseni 2010 in bodo del končnega poročila ob zaključku mandata vlade.

Ocena: 😞 ↑

9.3 Ozaveščevalni ukrepi za uveljavljanje trajnostnega ravnanja z odpadki

Dviganje ozaveščenosti prebivalstva je eden ključnih pogojev za doseganje sprememb v ravnanju prebivalcev in razumevanju paradigme trajnostnega razvoja. Ključno vlogo bi pri tem morale igrati pristojne inštitucije: Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) in Agencija RS za okolje na državni ravni ter inštitucije in pristojna podjetja na lokalni ravni. V preteklosti so bile ob podpori MOP že izvedene nekatere ozaveščevalne akcije ter izdane oziroma ponatisnjene različne izobraževalne publikacije. V letu 2007 je MOP za akcijo "Kam s ta starim?" (ozaveščanje javnosti glede pravilnega ravnanja z odpadnimi hladilniki oziroma odpadno električno in elektronsko opremo, ki vsebuje ozonu škodljive snovi) namenil nekaj sredstev, medtem ko v letih 2008 in 2009 ni bila izvedena nobena tovrstna akcija. V letošnjem letu je MOP denarno podprl akcijo "Očistimo Slovenijo v enem dnevu", v pripravi pa je tudi informativna zloženka za seznanjanje ljudi z ravnanjem z biološkimi odpadki. MOP je letos pričel tudi s pripravo širše ozaveščevalne akcije na področju ravnanja s plastičnimi nakupovalnimi vrečkami kot simbolom potrošništva. Strokovni delavci ministrstva in organov v sestavi sodelujejo na različnih delavnicah, posvetih in konferencah, kjer izobražujejo o politiki in zakonodaji s področja ravnanja z odpadki. V tujini se mnoga mesta in regije povezujejo v različne mreže medsebojnega sodelovanja, preko katerih se izvajajo ukrepi ozaveščanja in izobraževanja širše javnosti. Tudi slovenska mesta bi se morala v večji meri vključevati v tovrstne zveze, s čimer bi prispevali k večji aktivnosti tudi na področju ozaveščanja prebivalcev o njihovem (ne)pravilnem odnosu do odpadkov. Kot primer uspešnega delovanja na področju ravnanja z odpadki lahko izpostavimo Irsko – tam pod okriljem državne agencije za okolje izvajajo program na področju preventivnega ravnanja z odpadki, pri katerem si med drugim z različnimi ukrepi informiranja in izobraževanja prebivalstva prizadevajo za nenehno dvigovanje ravni ozaveščenosti ljudstva ter trajnostno proizvodnjo in potrošnjo.

Ocena: 😊 ○

9.4 Odlagališča komunalnih odpadkov z okoljevarstvenim dovoljenjem

Eno izmed ključnih orodij na področju varstva okolja je sprejetje t. i. direktive IPPC. Slovenija je omenjeno direktivo v svoj pravni red vnesla z Zakonom o varstvu okolja. Direktiva določa pridobitev okoljevarstvenega dovoljenja za naprave, ki lahko povzročijo onesnaževanje večjega obsega (dovoljenje IPPC). K temu so zavezana odlagališča odpadkov, ki sprejmejo več kot 10 ton odpadkov na dan ali imajo celotno zmogljivost več kot 25.000 ton. Po podatkih Agencije RS za okolje (ARSO) je na seznamu zavezancev za pridobitev dovoljenja IPPC 14 odlagališč komunalnih odpadkov, pri čemer je do junija 2010 samo eno – podjetje Snaga d.o.o. – uspešno pridobilo okoljevarstveno dovoljenje. Ostala so v postopku zapiranja ali pridobivanja dovoljenja. Nekateri upravljavci odlagališč so vlogo za pridobitev dovoljenja oddali pravočasno, vendar na ARSO še niso uspeli izdati dovoljenj, kljub roku, ki je bil za to določen. V Odredbi za odlaganje odpadkov 70. člen dovoljuje nadaljnje obratovanje tistim odlagališčem, ki so pravočasno oddala vlogo, tj. do 15. julija 2009. Glede na zakonodajo in določila EU je Slovenija pri izdajanju dovoljenj v močnem zaostanku in lahko pričakujemo, da bo posledično primorana plačati kazen zaradi neučinkovitega delovanja na področju pridobivanja okoljevarstvenih dovoljenj zavezancev po direktivi IPPC.

Ocena: 😞 😞 😞

Skupna ocena poglavja: 😞 😞

Slovenija mora nujno prekiniti povezavo med gospodarsko rastjo in rabo naravnih virov ter naraščanjem količin odpadkov, kar narekuje 6. okoljski akcijski program za obdobje 2002–2012. Še vedno se odstranjujejo odpadki, ki jih je mogoče predelati. Da bomo lahko spremenili razmerje med odstranjenimi in predelanimi odpadki v prid slednjih, sta bili uvedeni načeli razširjene odgovornosti proizvajalcev in načelo, po katerem onesnaževalec plača. V preteklem štiriletnem obdobju so bili tako sprejeti številni posebni predpisi, ki določajo načine in pravila ravnanja z odpadki po posameznih tokovih odpadkov, ki pa v praksi vedno ne delujejo. Preusmeritev odpadkov v predelavo in prednostno recikliranje je bilo obljubljen po vzpostavitvi vseh regijskih centrov za ravnanje z odpadki (teh naj bi bilo po prvotnih podatkih med trinajst in petnajst, zdaj pa je govora o sedmih do osmih), vendar pa njihova gradnja zamuja. Prakse drugih držav kažejo, da so poleg tega potrebne tudi druge aktivnosti, kot so vzpostavitev neodvisnih teles, ki povezujejo državno in lokalno raven, različni ekonomski in politični instrumenti ter prizadevanja za zmanjšanje administrativnih ovir. Pomembno vlogo igra tudi izobraževanje in ozaveščanje prebivalcev o trajnostnem ravnanju z odpadki, za izvajanje katerega bi morala država prevzeti večjo odgovornost in izvajati več aktivnosti na nivoju celotne države.

Področje 10: Kakovost zraka v mestih

Uvod in kontekst

Zrak je temeljna okoljska sestavina, hkrati pa medij sproščanja končnih ali stranskih produktov izgorevanja energentov v industriji, prometu in energetiki. Poznamo globalno in lokalno onesnaževanje ozračja. Prvo se kaže v planetarni spremembi sestave ozračja, kot npr. povečane koncentracije ogljikovega dioksida, povečane koncentracije kloro-floro vodikov, zmanjšana koncentracija ozona v stratosferi... Lokalno ali regionalno onesnaževanje ozračja pa se kaže v zmernem do zelo velikem onesnaženju ozračja s snovmi, ki so produkt prevladujočih sektorjev v prostoru na lokalni ali regionalni ravni – največkrat gre za promet, industrijo, energetiko, lahko tudi kmetijstvo in turizem. Človekove dejavnosti, ki so privedle do lokalnega in globalnega onesnaženja, so sestavo ozračja spremenile do mere, ki že škoduje zdravju ljudi in ogroža obstoj nadaljnjih civilizacij. Zato so kazalniki kakovosti zraka tako na nacionalni ravni (kazalnik obremenitve – izpustov) kot na lokalni ravni (kazalnik stanja – koncentracij) ključni pri ugotavljanju uspešnosti okoljskih politik na vseh ravneh odločanja. Posebno pozornost kakovosti zraka namenjamo v mestih, kjer je koncentracija virov zelo velika, hkrati pa gre za območja velike gostote poselitve ali pogostega obiska in s tem večjega vpliva na kakovost bivanja in zdravje ljudi.

10.1. Onesnaženost z dušikovimi oksidi (NOx)

Glavni vir, kar okoli 60 %, dušikovih oksidov spusti v ozračje promet. Pri izpustu gre večinoma za dušikov monoksid, ki kmalu preide v bolj obstojen dušikov dioksid. Kot mejna vrednost velja le vrednost za varovanje rastlin, ta pa je močno presežena v vseh mestih, kjer se opravljajo meritve. V Ljubljani in Mariboru je ta vrednost presežena približno za 100 %, v Novi Gorici in Celju za približno 60 %, v Trbovljah pa za približno 20 %. Na ozadju, izven mest ter v hribih so te koncentracije daleč pod dopustnimi. Trend onesnaženosti v obdobju 2007–2009 je na štirih postajah od enajstih pokazal

okoli 20% porast, na ostalih pa upad. To je pozitivno, a v urbanih območjih to še vedno ni dovolj, zlasti zato, ker ni posledica načrtnih ukrepov zmanjševanja učinkovitosti virov.

Ocena: 😞 ↑

10.2 Onesnaženost z ozonom

V Sloveniji je onesnaženost s troposferskim ozonom (ozonom pri tleh) velik in že dalj časa trajajoč problem, glavni vir pa je promet, v višjih legah ter ob obali tudi čezmejni prenos. Resnih ukrepov za zmanjšanje onesnaženosti v zadnjih letih Slovenija ni sprejela, zato se tudi stanje ne izboljšuje oziroma je odvisno zgolj od spremenljivosti vremenskih razmer. V splošnem se onesnaženost z ozonom v letih 2007–2009 ni poslabšala, a je v mestih in mestnih obrobjih marsikje še vedno presežena, še huje pa je na podeželju ter v višjih legah. Na osmih postajah od trinajstih se je onesnaženost nekoliko zmanjšala (padec do 7 %), na štirih nekoliko povečala (porast do 7 %), na eni pa se ni spremenila, a to je v glavnem posledica spremenljivosti vremena, ne pa načrtnih ukrepov. Od izbranih mest (Ljubljana, Maribor, Celje, Koper, Murska Sobota, Velenje, Nova Gorica) je dovoljena onesnaženost močno presežena v Kopru, presežena pa je tudi v Murski Soboti, Velenju in Novi Gorici. V Mariboru, Celju in Ljubljani je onesnaženost okoli dopustne meje. Stanje onesnaženosti v mestih je torej skrb vzbujajoče, še huje pa je na obrobju mest, kjer živi večina prebivalstva. Merilna mesta ozadja (Vnajnarje, Zavodnje, Iskrba, Sv. Mohor) kažejo še višje povprečne koncentracije ozona, ki dovoljene presegajo tudi do 85 % in se v zadnjih letih niso bistveno spremenile. Še višje pa je onesnaženje z ozonom v višjih legah (Krvavec, Otlica), kjer so koncentracije presežene za več kot 100 %. Res pa je, da na to onesnaženost najbolj vpliva globalno onesnaženje in precej manj lokalno.

Ocena: 😞 😞 ○

10.3 Onesnaženost z delci (PM10)

Onesnaženost z delci (PM10) postaja glavni problem vseh svetovnih mest in slovenska na žalost niso izjema. Od uvedbe sistematičnih meritev v slovenskih mestih se jasno kažejo posledice prekomernega onesnaževanja, glavne vire pa najdemo v prometu ter kuriščih. V Sloveniji je že več let prisoten problem preseganja števila dni, ko je presežena dovoljena mejna koncentracija. V obdobju 2007–2009 je na enajstih merilnih mestih število takih dni močno upadlo, le na dveh pa se je povečalo, kar je dober znak. Število lokacij s preseganjem mejnega števila dni (35) se je zmanjšalo iz osem na tri (od štirinajstih). Pozitiven trend kažejo tudi povprečne koncentracije delcev po Sloveniji. Leta 2009 je bilo le eno merilno mesto bolj onesnaženo kot leta 2007, ostala pa enako ali manj. Povprečne letne koncentracije niso bile nikjer presežene. Kljub temu, da niso bili uvedeni nobeni posebni ukrepi, se je stanje izboljšalo, saj na onesnaženost zraka pomembno vplivajo tudi vremenske razmere. Izboljšanje razmer, ki ni posledica načrtnih ukrepov, je lahko varljivo.

Ocena: 😞 ↑

Skupna ocena poglavja: 😞 😞 ↑

Kakovost zraka v številnih slovenskih mestih je pogosto slabša od dovoljene in v obdobju 2007–2009 ne kaže bistvenega napredka. Glavni krivec je promet, pomembna so tudi kurišča. Prostorske interpolacije onesnaženosti zraka Agencije RS za okolje za leto 2008 kažejo tako za delce kot za ozon prekomerno onesnaženost po celi Sloveniji, kar je skrb vzbujajoče. Podatki za leto 2009 sicer kažejo izboljšanje zlasti pri delcih, a to ni posledica načrtnih ukrepov sanacije ozračja, pač pa po vsej verjetnosti vremenske spremenljivosti, zato to ne more biti zasluga politike. Onesnaženost z dušikovimi dioksidi je problematična zlasti v mestih, kar je posledica prometa in energetskih objektov, na podeželju pa le ob avtocestah. Potem, ko smo bili deležni tudi opozoril Evropske komisije, je napočil skrajni čas za sprejem ukrepov za sanacijo ozračja v mestih, kot so na primer Ljubljana, Nova Gorica, Maribor, Trbovlje, a ti, kot kaže, še niso na vidiku.

Področje 11: Program varstva okolja in poročilo o stanju

Uvod in kontekst

Poročanje o stanju okolja in o izvajanju Nacionalnega programa varstva okolja je pomemben mehanizem okoljevarstvene politike. Je osnova za to, da javnost pozna in razume stanje in trende na področju kakovosti okolja, kakor tudi osnova za sprejemanje odločitev politike na nacionalni ravni. Zakon o varstvu okolja (ZVO) je leta 1993 vzpostavil dva pomembna mehanizma na tem področju:

načrtovanje ukrepov na nacionalni ravni v obliki Nacionalnega programa varstva okolja (NPVO) in redno poročanje o izvajanju programa in o stanju okolja v obliki poročila o stanju okolja. V 17-letnem obdobju sta bila izdelana dva nacionalna programa varstva okolja (leta 1998 in leta 2005 za obdobje 2005–2012). Oba programa je v skladu z ZVO pripravilo Ministrstvo za okolje in prostor, potrdil pa ju je Državni zbor. Državni zbor je do sedaj obravnaval in potrdil dve poročili o stanju okolja, in sicer Okolje v Sloveniji 1996 in Poročilo o stanju okolja 2002, indikatorski poročili pa sta bili pripravljeni za leti 2003 in 2005.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

11.1 Spremljanje izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja

Izvajanje sprejetih programov na področju varstva okolja je ena največjih težav okoljevarstvene politike. Ta razkorak je še posebej pereč, odkar je bil prevzet evropski pravni red na področju okolja z vključitvijo Slovenije v EU leta 2004. Nacionalni program varstva okolja (NPVO) iz leta 2005 je, zavedajoč se tega problema, predvidel pregleden mehanizem za spremljanje izvajanja in prilaganja programa novim razmeram. V 9. poglavju NPVO predvideva ustanovitev posebne skupine za spremljanje izvajanja, ki jo sestavljajo tudi predstavniki civilne družbe. Skupina naj bi enkrat letno pripravila poročilo in z njim seznanila ministra za okolje. Na podlagi ugotovitev poročila skupine naj bi se sprejeli potrebni ukrepi za prilagajanje morebitnim novim razmeram. Pet let po sprejemu NPVO skupina za spremljanje izvajanja ni bila ustanovljena. Morda njeno nalogo delno prevzema skupina za pripravo Poročila o okolju, ki je bila ustanovljena s sklepom ministra aprila 2009. Gradivo za javno razpravo Poročilo o okolju v Sloveniji 2009, ki je bilo objavljeno junija 2010, namreč vsebuje tudi preglednico Spremljanje izvajanja ukrepov in/ali doseganja ciljev po področjih. Preglednica je nadgrajena na osnovi NPVO in vsebuje 188 ukrepov izvajanja programa. Stolpec, ki je namenjen označevanju izvajanja ukrepov, je prazen, z izjemo dvanajstih ukrepov, ki so označeni kot izvedeni, in dveh, ki sta označena kot neizvedena. Navkljub dejstvu, da so za večino ukrepov predvideni roki izvedbe že potekali, pa bi bilo smiselno prikazati napredek pri izvajanju in doseganju ciljev pri tistih, ki naj bi bili izvedeni do leta 2012. Tudi priporočil za prilagajanje novim razmeram poročilo ne vsebuje. Torej eden pomembnejših mehanizmov, ki naj bi zagotovil preglednost izvajanja in usmeritve odločevalcem za usmerjanje okoljske politike, očitno ne deluje.

Ocena: 😞 ↑

11.2 Poročanje o stanju varstva okolja

Dostop do informacij o stanju okolja je temeljna pravica javnosti iz prvega stebra Aarhuške konvencije. V tem duhu Zakon o varstvu okolja (ZVO) v 106. členu Ministrstvu za okolje in prostor nalaga, naj najmanj vsako četrto leto pripravi poročilo o okolju, ki ga sprejme vlada in posreduje Državnemu zboru. Ministrstvo vsako drugo leto pripravi tudi poročilo o okolju ali njegovih posameznih delih, ki je sestavljeno iz kazalnikov stanja okolja. Poročila mora ministrstvo objaviti tako, da so dostopna javnosti.

Po sedmih letih premora je bilo junija 2010 (s triletno zamudo) objavljeno gradivo za javno razpravo za Poročilo o okolju v Sloveniji 2009, posredovano je bilo nevladnim organizacijam in organizirana je bila njegova javna predstavitev. Pohvalno je, da smo dobili obsežno gradivo, ki je razdeljeno na 16 poglavij in obsega 366 strani. Hkrati pa ima osnutek poročila nekaj pomembnih pomanjkljivosti. Prva je ažurnost – podatki o stanju okolja so namreč predstavljeni večinoma za obdobje 2002–2008, mnogi od njih pa le do leta 2007 (nekateri celo samo do leta 2006 in 2005). V dobi elektronske komunikacije, ko mnoge parametre globalnega okolja lahko spremljamo sproti, dobesedno v realnem času, je takšna zamuda pri zbiranju in posredovanju podatkov nedopustna. Vsebina poročila je – navkljub obsežnosti – pomanjkljiva glede na strukturo, ki jo določa ZVO v 107. členu. To velja predvsem za naslednje vsebine: izvajanje nacionalnega programa varstva okolja in operativnih programov (preglednica v prilogi 2 namreč od 188-ih ukrepov prikazuje status izvajanja le za 14 ukrepov, čeprav je za večino rok že potekel); viri in poraba sredstev za izvajanje politik varstva okolja (sicer prikazana zelo podrobno, a nepregledno); ter pomembna mednarodna dogajanja na področju varstva okolja (prikazana le v nekaterih poglavjih). Prednost poročila je enotna struktura poglavij: (1) Povzetek, (2) Ključno sporočilo, (3) Zakaj spremljamo tematiko?, (4) Kakšno je stanje in razvoj na področju tematike?, (5) Kakšni so razlogi za trenutno stanje?, (6) Kako sta se odzvali slovenska država in družba? in (7) Kako naprej?, žal pa so vsebine pod temi podnaslovi podane zelo neenotno. Dolgoročni trendi so npr. zgledno prikazani v poglavju Zrak, drugod pa kvantitativno in grafično neenotno in pomanjkljivo. Vprašljivi so tudi zaključki sporočila, ki dajejo vtis, da je na področju okolja vse tako, kot bi bilo treba. Tudi na področjih, kjer gre za očitno nedoseganje zakonsko določenih standardov, to iz povzetka ni razvidno. Ilustrativna je npr. izjava, da

je "kakovost zunanjega zraka zadovoljiva", ki jo negira že samo nadaljevanje besedila z navedbami presežanj mejnih vrednosti in raziskav, ki opozarjajo na obolenja dihal, predvsem pri otrocih, in na poškodbe ekosistemov. Zaključek je najpomembnejši del poročila, saj težko pričakujemo, da bodo odločevalci prebrali poročilo v celoti. Prav pričujoče poročilo Ogledalo vladi 2010, ki podaja neodvisno oceno s strani nevladnih organizacij, jasno kaže, da je stanje tako kakovosti prvin okolja (npr. zrak, voda, narava) kakor izvajanja politike trajnostnega razvoja izrazito slabše od zastavljenih ciljev v zakonodaji in programih. Nenazadnje ugotovitve poročila Ogledalo vladi 2010 potrjujejo tudi postopki Evropske komisije za področja in poročila Računskega sodišča (predvsem za področje odpadkov). Zadnje kazalniško poročilo o okolju je bilo izdano za leto 2005, čeprav bi po 106. členu ZVO moralo biti pripravljeno vsaki dve leti. Tiskano poročilo sicer poskuša nadomestiti spletna stran Kazalci okolja v Sloveniji <http://kazalci.arso.gov.si/>, kjer pa so navkljub sodobni tehnologiji in odlični, pregledni strukturi podatki zastareli (večinoma časovne vrste segajo le do leta 2007), pa tudi celovitega pregleda in analize rezultatov s priporočili odločevalcem v takšni obliki seveda ni. Dvoletni presek stanja okolja na osnovi kazalnikov vsekakor pogrešamo.

Ocena: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja: 😊 ↑

V času sedanje vlade je opaziti napredek z objavo gradiva za javno razpravo za Poročilo o okolju v Sloveniji 2009. Navkljub vsebinski obširnosti in nekaterim pozitivnim strukturnim značilnostim tega poročila je poročilo nepopolno, podatki v njem so zastareli, njegova vrednost s stališča preglednosti izvajanja NPVO in priporočil za odločevalce pa je neustrezna. Preglednica, ki je namenjena prav spremljanju izvajanja NPVO, ima oceno izvajanja navedeno le za 14 od 188-ih ukrepov. Kazalniško poročilo, ki bi ga moralo Ministrstvo za okolje in prostor pripraviti vsaki dve leti, ni bilo pripravljeno od leta 2006.

Viri:

- Delovno gradivo za Poročilo o okolju v Sloveniji 2009, pripravljeno za obdobje od leta 2003 do 2009: www.arso.gov.si/varstvo%20okolja/poro%20c4%8dila/poro%20c4%8dila%20o%20stanju%20okolja%20v%20Sloveniji/POS2009_zdruzeni_dokument.pdf (objavljeno 23.6.2010)
- Poročila o stanju okolja: <http://www.arso.gov.si/varstvo%20okolja/porocila/porocila%20o%20stanju%20okolja%20v%20Sloveniji/>
- Kazalci okolja v Sloveniji: <http://kazalci.arso.gov.si/>

Področje 12: Industrijsko onesnaževanje

Uvod in kontekst

Industrijsko onesnaževanje ustvarja enega največjih pritiskov na okolje. Vključuje skoraj vsa področja varstva okolja (zrak, vode, odpadke, hrup, kemikalije) in nanj se nanaša najobsežnejši del okoljske zakonodaje. Uskladitev s pravnim redom EU zato poteka tako na pravnem (zakonskem) kot na institucionalnem področju, industrija pa mora poleg novih upravnih postopkov investirati v izboljšavo tehnoloških postopkov.

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

12.1 Izvajanje direktive za celovito preprečevanje in nadzor onesnaženja

Del evropskega pravnega reda, ki ga je morala Slovenija prevzeti do leta 2002, je tudi Evropska direktiva 96/61 za celovito preprečevanje in nadzor onesnaženja (kratko: direktiva IPPC). Ena izmed novosti, ki jo prinašata direktiva IPPC in Zakon o varstvu okolja, je uvedba okoljevarstvenega dovoljenja. Takšno dovoljenje je nujno pri gradnji in obratovanju vseh objektov oziroma naprav iz dejavnosti, ki imajo večji vpliv na okolje. Med sektorji, ki so zavezani upoštevati IPPC, direktiva loči 5 + 1 industrijskih sektorjev: energetiko, rudarstvo, predelavo kovin, kemične obrate, ravnanje z odpadki in nekatere druge dejavnosti. V Sloveniji je trenutno identificiranih več kot 170 gospodarskih družb, ki morajo pridobiti okoljevarstveno dovoljenje v skladu Uredbo IPPC. Slovenija do začetka mandata še ni izpolnila zavez in je maja 2008 dobila tudi že prvi opomin, februarja 2010 pa je Evropska komisija zaradi nespoštovanja te direktive vložila tožbo proti Sloveniji. Tako je začela Slovenija pospešeno izvajati aktivnosti za izdajo dovoljenj industrijskim obratom. Do konca junija 2010 so bila med industrijskimi napravami izdana vsa dovoljenja (dve sta v zadnji fazi postopka), kar pa sicer ne velja za odlagališča odpadkov, kjer je situacija zelo slaba (glej poglavje 9 – Odpadki).

Ocena: 😊 ↑

12.2 Uvajanje sistemov za okolju prijaznejše delovanje podjetij

Eden pomembnejših gospodarskih instrumentov za obvladovanje okoljskih vidikov proizvodne ali storitvene dejavnosti je uvajanje sistemov za ravnanje z okoljem. Takšen sistem vodi k odpravljanju in zmanjševanju negativnih vplivov na okolje, podjetjem pa predstavlja mednarodno priznan pristop k poslovanju, ki zagotavlja vse pomembne vidike okoljevarstvenega ravnanja (izraba surovin in energije, vodenje tehnoloških procesov, zahteve glede uporabe proizvodov...). Pomen uvedbe sistema za ravnanje z okoljem ni le v zadostitvi zahtevam okoljske zakonodaje in v znižanju stroškov, ampak tudi v širjenju trga in povečanju konkurenčnosti podjetij pri trženju izdelkov, znanj in tehnologij na mednarodnih trgih. Z izbranim kazalnikom ocenjujemo, kakšna je kultura uvajanja sistemov za ravnanje z okoljem v Sloveniji in kakšen je trend tega uvajanja. Shema za okoljsko vodenje in presojo (EMAS), sistem ISO 14001 in znak EU za okolje – okoljska marjetica (Eco Label) spadajo med pomembnejše instrumente ravnanja z okoljem. Najboljši rezultat je sicer Slovenija dosegla pri sistemu ISO 14001, saj sodi v vrh EU-25 in je po zadnjih razpoložljivih podatkih za leto 2008 nad povprečjem po številu podeljenih spričeval na milijon prebivalcev. Na razpredelnici podjetij in lokacij z znakom EMAS se Slovenija v primerjavi z drugimi evropskimi državami nahaja prav na repu, saj ima trenutno registrirana le tri podjetja in sedem lokacij, kar je tudi zelo slaba napoved za doseg cilja 97-ih lokacij do leta 2015. V primerjavi s povprečjem EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev Slovenija močno zaostaja. To velja tudi za znak EU za okolje, kjer je Slovenija z le tremi podeljenimi znaki pod povprečjem EU-27 in EU-15, gledano na milijon prebivalcev. Majhno število okoljskih certifikatov pa je poleg nekonkurenčnosti tudi velika ovira pri zelenem javnem naročanju.

Ocena: 😞 ↓

Skupna ocena poglavja: 😊 ○

Skupna ocena dela vlade na izbranem področju, ki se nanaša na industrijsko onesnaževanje, ni dobra, so pa po daljšem nedelovanju opazni pozitivni trendi, predvsem na področju direktive IPPC. Po pritiskih Evropske komisije glede izvajanja direktive IPPC je Slovenija končno začela pospešeno izvajati aktivnosti in je med industrijskimi napravami izdala vsa dovoljenja (dve sta v zadnji fazi postopka), med komunalnimi odlagališči odpadkov pa le enega. Skrb vzbujajoče je uvajanje sistemov za okolju prijaznejše delovanje podjetij, natančneje okoljskih priznanj EMAS in znaka EU za okolje, kjer se Slovenija uvršča močno pod povprečje držav EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev. Slovenija je s svojim bruto domačim proizvodom v povprečju med evropskimi državami, zato bi bilo razumljivo pričakovati takšno oceno tudi pri okoljskih priznanjih. Glede na to, da je slovensko gospodarstvo usmerjeno na trge, ki so glede uvajanja sistemov za okolju prijaznejše delovanje podjetij na višjem nivoju, bi lahko bilo boljše delovanje naša konkurenčna prednost. Potrebe, želje in cilji so tako veliko bolj ambiciozni. Vlada RS oziroma Ministrstvo za okolje in prostor ima namreč moč in dolžnost, da za uvajanje sistemov za ravnanje z okoljem ustvarjata podporno okolje, in sicer tako preko zelenega javnega naročanja kot preko ozaveščevalnih dejavnosti.

Področje 13: Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju

Uvod in kontekst

Slovenija je z vstopom v EU tudi uradno postala država, ki je donator na področju mednarodnega razvojnega sodelovanja. Številni projekti in dejavnosti, ki jih v tem okviru spodbujamo in sofinanciramo, imajo različne vplive na okolje – nekaj je takšnih, ki vplivajo na izboljšanje stanja okolja, vendar pa je veliko več takšnih, ki imajo negativen vpliv na okolje. Zato je pomembno, da v politiki razvojnega sodelovanja obstajajo okoljska merila, ki omogočajo, da razvojno sodelovanje zmanjša negativne in poveča pozitivne vplive na okolje.

13.1 Okoljska komponenta v politikah razvojnega sodelovanja

Naloga pričujočega kazalnika je, da preveri, ali je okoljska komponenta zadostno integrirana v slovensko politiko razvojnega sodelovanja. V resoluciji o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za obdobje do leta 2015 (ReMRS15) je zapisano, da je v okviru usmeritev, sprejetih v EU, Združenih narodih ter mednarodnih finančnih ustanovah, ki so mednarodna obveznost Republike Slovenije, med drugim cilj tudi: prilagajanje vplivom podnebnih sprememb, skrb za trajnostno rabo in upravljanje naravnih virov, razvoj ekološkega kmetijstva, projektiranje in gradnja oziroma obnova okoljske infrastrukture, izvajanje programov za prilagajanje podnebnim spremembam, zmanjševanje emisij toplogrednih plinov, učinkovita raba neobnovljivih virov in trajnostno gospodarjenje z obnovljivimi viri, doseganje prehranske neodvisnosti ter dostop do

ustrezne pitne vode. Že v Zakonu o mednarodnem razvojnem sodelovanju RS (ZMRS) iz leta 2006, ki je hkrati podlaga za resolucijo, je kot eden izmed ciljev razvojnega sodelovanja navedeno zagotavljanje trajnostnega razvoja, ki uravnoteženo vključuje cilje ohranjanja okolja, varstvo naravnih virov, ekonomsko rast in vzdržnost ter skrb za socialno vključenost in pravičnost. Ocena je podana na osnovi mnenja, da je okoljska komponenta, vsaj na deklarativni ravni, zapisana v samo resolucijo in zakon o razvojnem sodelovanju kot eden pomembnejših elementov razvojnega sodelovanja RS.

Ocena: 😊 ↑

13.2 Izdatki za okoljske projekte

Projekti razvojnega sodelovanja naslavljajo različne razvojne izzive in sicer običajno v skladu z milenijskimi razvojnimi cilji. Sedmi milenijski razvojni cilj pravi, da je potrebno okolje varovati z različnih vidikov. Zato je upravičeno pričakovati, da se določen del sredstev za razvojno sodelovanje nameni tudi podpori okoljskih projektov. Kazalnik meri, kolikšen del sredstev je namenjen okoljskim projektom, ter tako prikazuje raven podpore enemu izmed milenijskih razvojnih ciljev. Celotna uradna razvojna pomoč (ODA) je v letu 2009 znašala 51,2 milijona EUR, od tega je bilo za okoljske projekte namenjenih 4,8 % sredstev (bilateralna in multilateralna razvojna pomoč skupaj), v letu 2008 pa je ODA znašala skupno 46,9 milijonov EUR, od tega za okolje 1,8 milijona EUR, kar predstavlja 3,4 % celotne ODA. Delež ODA za okolje se je torej med letoma 2008 in 2009 zvišal, zato ta trend ocenjujemo kot pozitiven. Pri tem pa opozarjamo, da – kljub pozitivnem trendu zviševanja izdatkov za okolje – izdatkov ne bi smeli poviševati na račun zmanjševanja ODA.

Ocena: 😊 ↑

13.3. Okoljski kriteriji v projektih razvojnega sodelovanja

Kazalnik meri izvajanje načelnih usmeritev v praksi – preverja namreč, ali so v projektih razvojnega sodelovanja prisotni okoljski kriteriji, s pomočjo katerih se predvidi povečanje pozitivnega oz. zmanjšanje negativnega vpliva projekta na okolje. Predvsem zaradi razpršenosti bilateralnih projektov RS v okviru razvojnega sodelovanja ter velikega deleža multilateralne razvojne pomoči, ki pa je od same Slovenije bolj malo odvisna, tega kazalnika nismo mogli oceniti. Kljub temu je Ministrstvo za zunanje zadeve odločeno upoštevati okoljske kriterije in usmerjenost v trajnostni razvoj kot eno vsebinskih prioritet uradnega razvojnega sodelovanja. To je razvidno tako iz Resolucije o razvojnem sodelovanju kot tudi iz poudarjanja prioritet na javnih dogodkih, na katerih so sodelovali predstavniki Ministrstva za zunanje zadeve.

Ocena: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja je podana na osnovi kombinacije kriterijev na ravni teorije (torej zapisanih usmeritev v zakonu in Resoluciji o razvojnem sodelovanju) in praktične izvedbe (deležu sredstev in projektov, ki so okoljske narave in/ali upoštevajo okoljsko komponento, torej komponento trajnostnega razvoja). Ocenjujemo, da se komponenta varstva okolja v mednarodnem sodelovanju Slovenije razvija v pozitivni smeri, kljub temu so potrebni bolj jasni okoljski kriteriji za vse projekte mednarodnega razvojnega sodelovanja (predvsem na področju bilateralnega razvojnega sodelovanja). Hkrati pozdravljamo poudarjanje trajnostnega razvoja v samih razpisih. Korak v pravo smer je tudi zviševanje izdatkov za okoljske projekte, pri čemer pa je potrebno poudariti, da se sredstva za uradno razvojno sodelovanje ne smejo zmanjševati na račun sredstev za podnebno ukrepanje. Ravno tako se o sredstvih ne sme dvojno poročati (kot o uradni razvojni pomoči in kot o podnebnem ukrepanju v državah v razvoju).

Področje 14: Javna uprava kot zgled

Uvod in kontekst

Javna uprava ima skozi svoje naročanje in obnašanje velik vpliv na okolje. Zato mora po številnih strategijah, programih in akcijskih načrtih* dajati zgled pri odgovornem obnašanju do okolja. To ima dvojni namen: prvi je dati zgled državljanom in jih s tem spodbuditi k bolj okoljsko ozaveženemu obnašanju ter navadam, drugi pa je skozi zeleno javno naročanje ustvariti okolju prijaznejše izdelke in trg zanje (s čimer se vpliva predvsem na znižanje cen teh izdelkov) ter zmanjšati vpliv na okolje (npr. skozi manjšo porabo energije zaradi energetske učinkovitih naprav). Tako ima javna

uprava zmožnost integrirati trajnostni razvoj ne samo v sektorske politike, temveč tudi v potrošniške vzorce posameznikov in podjetij. Kljub načelni usmeritvi za dajanje zgleda pa praksa pogosto pokaže, da javna uprava obljubljenih zgledov v večini primerov ne daje.

** Primera programov, kjer je kot ukrep navedeno, da javna uprava daje zgled: Nacionalni akcijski načrt za učinkovito rabo energije za obdobje 2008–2016, Operativni program zmanjševanja emisij toplogrednih plinov 2009–2012.*

Predstavitev kazalnikov in povzetek rezultatov

14.1 Politika za zeleno javno naročanje

Ta kazalnik prikazuje obstoj politike oz. usmerjenost Slovenije za zelena javna naročila. Do nedavnega je bilo zeleno javno naročanje sprejeto kot le še ena neizpolnljiva zahteva okoljskih organizacij. Politike na tem področju v Sloveniji ni bilo, čeprav so številne druge države članice EU pokazale, da lahko s pomočjo zelenih javnih naročil vzpostavimo trg za okolju prijaznejše izdelke in spodbudimo okolju prijaznejše obnašanje. Evropska komisija je zaradi velikega pomena zelenega javnega naročanja julija 2008 objavila sporočilo Javno naročanje za boljše okolje, kjer je bila jasna spodbuda za vse države članice, da pripravijo politike in ukrepe na tem področju. Vlada si je tako postavila cilj, da bo do konca leta 2008 oblikovala predlog akcijskega načrta za zelena javna naročila, ki bo temeljil na priporočilih in merilih Evropske komisije. To je obenem tudi zahteva okoljskih organizacij. Ob začetku mandata je bila politika zelenega javnega naročanja okvirno oz. načelno opredeljena v različnih dokumentih, npr. v Strategiji razvoja Slovenije. Kot možen ukrep je bilo zeleno javno naročanje opredeljeno v različnih akcijskih načrtih, npr. v Akcijskem načrtu za učinkovito rabo energije (AN-URE). Tudi Zakon o javnem naročanju opredeljuje zeleno javno naročanje. Pomemben napredek na tem področju je bil sprejem Akcijskega načrta za zeleno javno naročanje za obdobje 2009–2012 v letu 2009, ki je načelno usmeritev za zeleno javno naročanje operacionaliziral. Drug pomemben korak na tem področju je zaključena javna razprava o uredbi o javnem naročanju in kriterijih za zeleno javno naročanje za 10 skupin izdelkov.

Ocena: 😊 ↑

14.2 Delež zelenih javnih naročil v vseh javnih naročilih

Javna uprava predstavlja enega največjih naročnikov in potrošnikov v Sloveniji in ima tako potencial, da skozi zeleno javno naročanje vpliva na razvoj zelenih izdelkov, trgov in potrošniških vzorcev. Kazalnik meri delež zelenih javnih naročil v vseh javnih naročilih, ki pokaže, kolikšen del javnega naročanja tudi v resnici opravlja funkcijo ustvarjanja trga za okolju prijaznejše izdelke in dajanja zgleda državljanom. Vlada si je zadala za cilj do leta 2012 doseči v povprečju 50 % zelenih javnih naročil v okviru javnega naročanja za izbrane skupine izdelkov in storitev iz Priročnika EU za usposabljanje za zeleno javno naročanje (papir, gradbeništvo in stavbe, elektronska pisarniška oprema, pohištvo, vozila, električna energija, hrana in gostinske storitve, čistilna sredstva in storitve čiščenja). Po poročilu vlade o izvajanju ukrepov in doseganju ciljev na področju zelenega javnega naročanja v obdobju junij 2009 – marec 2010 je bil delež javnih naročil, ki so vsebovala okoljsko komponento, nekaj manj kot 9 % (tako po številu naročil kot po vrednosti), vendar poročilo ocenjuje, da "na podlagi obstoječih statističnih podatkov ni mogoče oceniti, pri kakšnem deležu naročil je resnično šlo za zeleno javno naročanje, kar pomeni, da je bil izveden nakup blaga, storitve ali gradnje, ki ima manjši okoljski vpliv od običajnega blaga, storitve ali gradnje".

Ocena: 😐 ○

14.3 Sistem ravnanja z okoljem na ministrstvih in v vladnih službah

Pri tem kazalniku gre za pregled obstoja sistema ravnanja z okoljem v ministrstvih in v vladnih službah. S tem, da ministrstva in vladne službe ravna odgovorno do okolja, dajejo med drugim tudi okoljski zgled državljanom. Sistem ravnanja z okoljem sicer ni obvezen, vendar se lahko ministrstva kljub temu odločijo, da vsaj z zametki sistema ravnanja z okoljem dajo zgled ostalim državljanom. Sistem ravnanja z okoljem obsega vsaj naslednje elemente: politika ravnanja z okoljem, cilji, akcijski načrt, organizacijsko-izvajalska struktura ter spremljanje izvajanja. Kontaktirana so bila vsa ministrstva in vladne službe, prejeli pa smo tri odgovore o sistemu ravnanja z okoljem. Nobe no od ministrstev, ki so se odzvala (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za okolje in prostor), nima institucionaliziranega sistema ravnanja z okoljem, vendar pa vseeno izvajajo različne ukrepe za varovanje okolja: varčevanje električne energije, ponovno polnjenje praznih tonerjev, uporaba koles za službene poti v mestu, sodelovanje pri zelenih javnih naročilih (npr. pri nabavi papirja), ločeno zbiranje odpadkov

ter spodbujanje zaposlenih, naj izklaplajo računalnike, ugašajo luči, sodelujejo v očiščevalnih in drugih akcijah (dnevu brez avtomobila ipd.) ter pridejo na delo z javnim prevozom, peš ali s kolesom. V Ministrstvu za okolje in prostor načrtujejo uvajanje sistema ravnanja z okoljem v letu 2010. Pozitiven korak je tudi sprejetje Priporočil za ukrepe okoljsko učinkovite državne uprave, ki jih je vlada sprejela v juliju 2010.

Ocena: 😊 ↑

14.4 Energetske izkaznice v javnih stavbah

Kazalnik je izbran zato, ker prikazuje izvajanje primera ukrepa, ki lahko služi kot dober zgled javne uprave za javnost. Smernica 2002/91/EC (EPBD) pravi, da morajo države članice sprejeti ukrepe, "s katerimi zagotovijo, da je v stavbah s skupno uporabno tlorisno površino nad 1000 m², ki jih uporabljajo javni organi in institucije, ki zagotavljajo javne storitve velikemu številu oseb in se zato te pogosto zadržujejo v njih, energetska izkaznica, ki ni starejša od 10 let, nameščena na vidnem mestu in jasno opazna javnosti". Obvezno energetske certificiranje stavb je pri nas na podlagi direktive EU o energetske učinkovitosti stavb (EPBD) predpisala novela Energetskega zakona (EZ) (Ur.l. RS št. 118, 17. 11. 2006). Energetska izkaznica mora podajati podatke, ki omogočajo primerjavo in oceno energijske učinkovitosti stavbe. Kot takšna je lahko eno od učinkovitih orodij za komuniciranje z gleda državljanom. Kazalnik zato meri, v kolikšni meri je ta ukrep, ki je zakonsko predpisan ukrep s potencialom za komuniciranje o okolju prijaznih stavbah v javni upravi, tudi v resnici izvajan. Trenutno kljub temu, da je bila smernica sprejeta že v 2002, v Sloveniji nobena javna stavba nima energetske izkaznice. Ključen razlog za to je, da je slovenska vlada sicer pripravila Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah (PURES), vendar je s sprejetjem čakala na spremembe smernice EPBD in zato ni predpisala postopka za dodelitev energetske izkaznice. Slovenska vlada je metodologijo za izdelavo in izdajo energetske izkaznice sprejela šele oktobra 2009 (Pravilnik o metodologiji izdelave in izdaji energetske izkaznic stavb, Uradni list RS, št. 77/2009 z dne 2. 10. 2009). Prvi koraki se pričakujejo v septembru 2010, vendar pa je vredno kritike, da je bilo na energetske izkaznice potrebno čakati tako dolgo.

Ocena: 😊 ↑

Skupna ocena poglavja: 😊 ↑

Na področju javne uprave je mogoče ugotoviti, da so prvi koraki za "ozelenitev" javne uprave narejeni in da so tudi naslednji koraki že vsaj vzpostavljeni, vendar pa je pot do resnično zelene javne uprave še dolga. Pomembno je predvsem okrepiti zeleno javno naročanje v praksi, velik korak pa je lahko tudi institucionalizirano uvajanje sistemov za ravnanje z okoljem v ministrstva in vladne službe. Področje energetske izkaznic je primer, kako dolga je pot od zakonodaje (smernica, ki predpisuje energetske izkaznice, je iz leta 2002) do praktične implementacije ukrepov (prve izkaznice pričakujemo jeseni 2010). Javna uprava mora zato posvetiti več pozornosti prenosu regulative v prakso in ta prenos pospešiti. Le tako lahko služi kot dober zgled za ostale državljanke.

Avtorji poglavij

Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo:

Lidija Živčič, Barbara Kvac, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Prilagajanje na podnebne spremembe:

Gaja Brecelj, Umanotera.

Trajnostna energetika:

Tomaž Dintinjana, Slovenski E-forum.

Trajnostna mobilnost:

dr. Matej Ogrin, Cipra Slovenija.

Voda kot strateški vir:

mag. Nina Štros, Umanotera.

Trajnostno kmetijstvo:

Anamarija Slabe, Inštitut za trajnostni razvoj.

Gensko spremenjeni organizmi:

Anamarija Slabe, Inštitut za trajnostni razvoj.

Ohranjanje narave:

dr. Primož Kmecl, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije – DOPPS.

Odpadki:

Nina Tome, Nina Berovič, Umanotera.

Kakovost zraka v mestih:

dr. Matej Ogrin, Cipra Slovenija.

Program varstva okolja in poročilo o stanju:

mag. Vida Ogorelec Wagner, Umanotera.

Industrijsko onesnaževanje:

Gaja Brecelj, Umanotera.

Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju:

Živa Gobbo, Lidija Živčič, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Javna uprava kot zgled:

Lidija Živčič, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Seznam kratic

ANEK	Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva
AN OVE	Nacionalni akcijski načrt za obnovljive vire energije
AN-URE	Akcijski načrt za učinkovito rabo energije
ARSO	Agencija RS za okolje
BDP	Bruto domači proizvod
EEA	Evropska agencija za okolje (European Environment Agency)
EMAS	Shema za okoljsko vodenje in presojo (Eco-Management and Audit Scheme)
EPBD	Direktiva EU o energetske učinkovitosti stavb (Energy Performance of Buildings Directive)
EZ	Energetski zakon
GSO	Gensko spremenjeni organizmi
IBA	Mednarodno pomembna območja za ptice (Important Bird Areas)
IPPC	Celovito preprečevanje in nadzorovanje onesnaževanja (Integrated Pollution Prevention and Control)
IWC	Zimsko štetje vodnih ptic (International Waterbird Census)
KOP	Kmetijsko okoljski program
KZU	Kmetijska zemljišča v uporabi
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
NPVO	Nacionalni program varstva okolja
ODA	Uradna razvojna pomoč (Official Development Assistance)
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OP TGP	Operativni program zmanjševanja emisij toplogrednih plinov
OVE	Obnovljivi viri energije
PURES	Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah
ReMRS15	Resolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju RS za obdobje do leta 2015
ReNEP	Resolucija o Nacionalnem energetske programu
SPA	Posebna območja varstva (Special Protection Area)
ZMRS	Zakon o mednarodnem razvojnem sodelovanju RS
ZVO	Zakon o varstvu okolja

Naziv poročila: Ogledalo vladi 2010 - Zeleni nevladni monitor

Pripravila: Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj v sodelovanju s partnerji iz mreže Plan B za Slovenijo

Urednica in vodja projekta: Gaja Breclj

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovanje: Blaž Medja